قاهارمانلار:

ئینسکەندەر
قاسیم
سامات — ئستودینتلار.
لاتیف
ئاپوش

موسا – سابیق جەماعەت حادیمی. تاتار کیپئمندەن، ژیلیت کیگەن.

شەیخ میرزا – سابیق ئادۆاکات. سورتوکدان.

دیلبەر – موسانڭ قزی. یارتئلاش یاۆروپاچا، یارتئلاش تاتارچا لاتیادان. باشندا قالفاق.

عابدوللاجان – ئسپیکولەنت. تاتار کیپئمندەن.

سەلیم – سابیق تاریخچی. ترویکادان یاکی سورتوکدان.

نیکولایۆیچ – قارت میرزا. سورتوکدان.

ساحیب گەرەی – سابیق پالیسە مائمورئ، ئەفیسەر. پالۆشوبکا، یاکی سەلەمە پیغزاکدان.

مەیسەرە – عابدوللاجانڭ قزی. یارتئلاش تاتارچا، چووار ئفکوسسز کیپئمدەن.

نیعمەت –
رازییا – } زیبالی

برنچۇ پەردە.

I نچى كورنش.

قاسيم يـالعۇزى. كيتاب ئوقب ئوتۇرا، ئيسكەندەر، سامات تـاءن بر نيچه ،ئستودى جرلاب كوەلەر. برنچى كوپليت بۇتن كۇينچه ئارتدا جرلانا.

ئيسكەندەر - (كۇيلەب) بر، ئيكى، ئۇچ! . . .

ئۇچنسى برگه - بز - قۇللق، نادانلق دۇشمانى. . . بـز حر ئستو دينتلار ،ئوردوسى. بز يەش حەيات نيگئزن قۇرابز. بز هەر حەوفكه تاييار لاربز! بزنك شان هەم دان ئازاد ئيل هەم زامان!

بز بار، بز يەش، ياكا بزده كۇچ،
بيلگئبز كيتاب، ئوراق هەم چوكچ!
بر ئيكى، ئۇچ، بر، ئيكى، ئۇچ بر، ئيكى، ئۇچ!
بز ئاللا، پادشاه، قانونلارنى،
بز تاشقا ئولچەدك ئالارنى
بز قاف تاولارن جيمۇرربز.
بزنك فەحر، بزنك شان، هەم دان:
ئيركلى ئازاد ئيل هەم زامان.
بز بار، بز يەش، يانا بزده كۇچ.
بيلگئبز كيتاب، ئوراق هەم چوكچ! . . .
بر، ئيكى، ئۇچ؛ بر، ئيكى، ئۇچ؛ بر، ئيكى، ئۇچ! . .

سوز.

بز - بوگۇنگى كۇن جبلەرنەمن
بز - كيلەچەككه ،يول سزابز.

بز – ئونكەن كۆنلەرنى كومەبز.
بز – تاريخ بلەن ئوزنشابز!
بزنك فەخر، بزنك شان هەمدان:
ئيركلى ئازاد ئيل هەم زامان.
بز بار، بز يەش، يانا بزده كۆچ!
بيلگنبز كيتاب، ئوراق هەم چوكچ! . . .
بر، ئيكى، ئۆچ؛ بر، ئيكى، ئۆچ؛ بر، ئيكى، ئۆچ!.
قاسيم – بولدنمى ؟
ئيسكەندەر – يوق.
قاسيم – يوق؟ ئە مين سزگە ئشانب تۆرام تاعن .
ئيسكەندەر – ئوزنگە، ئوزك ئشانرعا كيرەك. كشنگە ئشانو ئاحماقلق ئول. يە ئەيدەگز! . . . بر، ئيكى، ئۆچ؟ (گيرلەر بلەن گيمناستيكا ياسى باشليلار).
قاسيم – ئاچ قۆرساققا گيمناستيكا باتماس جگتلەر. كۆچلنرەك حەرەكەت ياساعان ساين باورلارنعز، ئوپكەلەرنگز بۆتن ئارگانيزاتسييەلارى بلەن ئاوزلارنعزدان كەلب چقماسالار، يارى ئيندى (ئوتترا).
سامات – باور ديگەندەن مۆنە حەزر يۆمشاق ئيكمەك بلەن قاينار باور ئاشاب جيبەرسەك ئيدى.
قاسيم – ئە، مين توعان قازلق ياراتام. مۆنە حەزر ئۆچ، دورت قاداق يۆمشاق كومەچ بلەن هەيبەت سيمز، قازلق ئاشاب جيبەرسەك . . . ئيح جگتلەر، دۆنيادا مينەەن دە، بەحتلى كشى بولماس ئيدى. ئيسكەندەر توعان سين حەزر نى ئاشار ئيدك ؟
ئيسكەندەر – قاينار پەرەمەچ ياراتام مين . . . بر، ئيكى، ئۆچ . . .
قاسيم – ئە؟ . . . پەرەمەچ؟ حا حا حا . . . جولەر . . . گوبەديەنى ياراتميسكمى قاعن؟ حا حا حا . . . قاينار پەرمەچ دى . . . ئاحماق. حى. حى. حى . . .
ئيسكەندەر – سزگەده قازلق دا، باوردا قزدنرب كيتنروچى يوق بيت ئەلى. بر، ئيكى، ئۆچ . . .
سامات – باور، باور ئيندى ،ئول.
ئيسكەندەر – ئە پەرەمەچ ،سوك نەرسە؟

سامات - باورنی بیت ترشقاندا ,بولدئرب بولا ئانی.

ئیسکەندەر - پەرەمەچدە ئالای توگل. چایخانەلەردە ,تولب یاتا.

قاسیم - ئیح، بزنك ئوچن توگل ,شول. یە جگتلەر، مینم زاچوتلار حەزرلیسم بار بیت. گیرلەرنگز بلەن ئورامغا چعب سلکننگز. یاریلا، سزنك زاچوتلارنعز بتکەن.

سامات - ئیسکەندەر ئیبدەش، مین سیگا بر تابشماق ئەیتەم.

ئیسکەندەر - بر، ئیکی، رەحیم ئیت! ئوچ.

سامات - دونیادا ئادەم بالاسی ئوچن ئیك ,زارور نەرسە، نەرسە؟

ئیسکەندەر - پەرەمەچ، بر، ئیکی، ئوچ.

سامات - یوق شایارتما ئەلی.

ئیسکەندەر - حەزرگی مینوتدا مینم ئوچن شیکەرلی، لیمونلی بیش، ئالتی ئستاکان چەی بلەن ئیکی دوژینا پەرەمەچدن‌دە زارور نەرسە یوق توسلی توئیلا.

سامات - ئە مینمچە؟ . . .

قاسیم - هامان ,شول فەلسەفە. ئە مین موندا تگی وەحشیلەردەگی نەسل، عائیلە، نیکاح مەسئەلەلەری بلەن چووالب بتدم. دونیادافەن ئوقودان‌دا قزقسز نەرسە بار میکەن؟ وەحشیلەرنك عائیلەلەری ئالارداغی ئیزدیواج مەسئەلەلەری، تورمشلاری، کون کورشلەری مگا نیگە کیرەك. ,شونك ئوستننە تاعن کائوتسکی ئوزننە، مارگان ئوزننە سوقالی. ئە، سین باش قاتترب ,ئوتر موندا.

ئیسکەندەر - ئە، سین ئوزك ساتاشاسك. فەن ئوقر ئوچن قوری ترشلق‌قنا جیتمی. باش‌کیرەك ئاشکار. بر، ئیکی، ئوچ. موننە مین ئوقب بتتروگە حەزرگی عائیلە هەم ئاشکارداغی عادەتلەرگە قارشی یاشکا نەزارییە وجودکە چعاراچاقمن. مین ئوزمدە عاقل بارلنعن حیس ئیتەم. ئیینی ئوتکن عاقل. مەسئەلەلەرنی هاوادا کیلش,توتب ئاشکلی ئالا تورعان عاقل. ئەگەردە مینده یالقاولق بولماسا ئیدی، حەیر، مین ئانی گیمناستیکا بلەن بتتررمن. ,ئول چاغندا ئیندی شوبەسز، ,زور عالیم بولاچاقمن. مین حەزردەنوك

تلەسە نیندی پرافیسر، مۇتەھەسسیس بلەن، تلەسە نیندی مەسئەلە حاقندا بولسن، بر سەعەت سۆیلەشە ئالامن.

قاسیم ـ بلمەگەن نەرسە حاقندا بولسادامی؟

ئیسکەندەر ـ بلگەن مەسئەلە حاقندا سین دە سۆیلەشە ئالاسڭ، بلمەگەن مەسئەلە حاقندا بلگەن بولب سۆیلەشو قزق. ئە، مین سۆیلەشە ئالام.

قاسیم ـ کیتاب ئاڭار شارلاتانلق، دی.

ئیسکەندەر ـ ئەگەر سین سۆیلەسەڭ دۇرس شارلاتانلق، بولر ئیدی. مین سۆیلەگەندە شارلاتانلق بولمی. مۇنە ئەلی ئیکسکورسییەدەن قایتقاندا پویزدا بر دوکتر بلەن ئورنداش بولرغا توری کیلدی. ئەلنگی قارتلارنی یەشەرتو حاقنداغی ئەکییەت بار بیت، مۇنە شول حاقدا، شول دوکتر بلەن ئیکی تەولك بەحەسلەشب کیلدك. دوکتر یەشەرتو مۇمکین تو گل، دی. ئە، مین، مۇمکین دیم. شونڭ مۇمکینلنگن دەلیللەر بلەن ئیسبات ئیتدم. حەتتا ئەتەچلەرگە، قارت ئتلەرگە تەجریبە یاساغانلنغمادا ئوزن ئۇشاندردم. مۇنە سز ئیندی شۇبھەسز، مۇنی دا شارلاتانلق، ئافییورا، ئاۋا-نتیورا دیب ئەیترسز. مۇندا فەقەت عاقلنڭ ئوتکنلنگندەگنە ئش. مین دوکترنڭ ئوز ئاوزندان بیش مینوت ئچندە شول تورندا غی بۇتن مەعلوماتن ئالا ئالدم.

قاسیم ـ مەعلومات بولماغاندا عاقلنڭ ئوتکنلنگی شارلاتانلققا نیگزگنە قۇرا.

ئیسکەندەر ـ مین شارلاتانلقنی سزنڭچە ئاڭلامیم. بر، ئیکی، ئۇچ... مۇنە مینم عائیلە حاقنداغی یاڭا نەزارییەم سزنڭ ئالدنغزدا حەزرگە قەدەر بیك کوب ئاڭلاشلماغان مەسئەلەلەرنی ئاچاچاق.

قاسیم ـ تابیعەت قانونلارننا قارشی بولغان، ئول نەزارییەڭ بلەن سابن کوبنگی تۇسلی پشیق ئیتەسڭ.

ئیسکەندەر ـ مۇنەکورەسڭمی؟ حەزردەنوك یالغنشاسڭ. مینم نەزارییەم ئوزی تابیعەتنڭ جیمنشی، شونڭ ئۇستنە مینم یاڭا نەزارییەمدە ھەر بر مەسئەلەگە فەقەت ماددی یاقدان عنا قارالا. مین ھەر مەسئەلەنی باشندان تۇتب تیکشرە باشلیم. مۇنە سزنڭ شیکللی فەننی بیکلەب، یانلاب

ئۇيرەنوچىلەر ھەر واقتدا مەسئەلەنىڭ قۇيرۇقىدان توتىناسز. مين ،سونى، ،سو، جيرنى جير، تاشنى تاش ديم. ،ئون ئالتىنى دورتكە بولسەك دورت بولا ديم. مين مەسئەلەلەرگە باشقاچا قارىدا ئالميم. مۇنە مينم حازر ئاشيسم كيلە. مارگاننى ئوقب تاماعم تويماعانلىغن بلەم. ،ئون كۇن ئاشاماسام ئولەسمنىدە بلەم. شوڭار كورە پەرەمەچ ئاشيسم كيلەديم. ئە سينگچە ،ئول شارلاتانلق بولا. مينمچە شارلاتانلق توگل. ھەم مين ئاشارمن دا.

سامات - پەرەمەچمى ؟

قاسيم - يارتى قاداق ئيكمەك ئالرعا ئاقچاك بولماعاندا، جانگنى ساتب پەرەمەچ ئاشاماقچى بولاسكمى؟

ئيسكەندەر - مۇنە ھامان سز مينى ئاڭلى ئالميسز. مەسئەلە دۇنيادا يەشەرگە سالاحييەتك بارلىغى، يوقلىغى حاقندا بارا. شوڭار كورە مين ياڭا نەزارييەمنى ئەيتەم. كۇن كوررگە سالاحييەتلى كشىلەرگنە دۇنيادا يەشەرگە حاقلىلار ديم.

قاسيم - نيتشى فەلسەفەسى.

ئيسكەندەر - مۇنە تاغن يالغشدك توغان. دۇرس ئەساسەن نيتشى فەلسەفەسىنە مين قوشىلام. لاكين سوقر كيلش توگل. مينم ياڭا نەزارييەم نيتشى ئەيتب بتىرە ئالماعان فيكرلەرنى ئەيتو بلەن برگە، نيتشىنك بۇتنلەى باشىنا كيلمەگەن فيكرلەرندە مەيدانغا قوياچاق. ،بو حاقدا ئەلبەتتە مين نيتشىنى عەيبلەميم. بەندە حاتادان حالى توگل، ديلەر. چۇنكى نيتشى زامانى بلەن مينم ،امان ئيكنسى ئيكىنەرسە ئالار. نيتشىدە قۇرى نەزارييەعا ئەساس ئيتلگەن فەلسەفەنى مين تۇرمشداعى تەجريبە بلەن تەمام ئيتەچەكمن. ھەم مين ،شونى بۇتن دۇنياعا كورسەترمن.

قاسيم - ئيسكەندەر جولەر ساتدرما ئەلى.

ئيسكەندەر - مين ئوزمنك ياڭا نەزارييەم حاقندا سوز چققاندا ھەر واقتدا چنلاب سۇيلىم. تيك نيچە ئاى بر بولمەدە، بر مەكتەبدە، بر ئسكەمييەدە ئوتترب دا ئوزمنك جيددى قاراشلارم بلەن سزنى تانشدىرا ئالماوىما تەئەسسف ئيتەم. ھەم عەجەبلەنەم. دۇرس، مينم تەبيعەتم ئيكى نيھايە ئاراسندا تۇرا. جيددى ھەم ،ئوين. جيددى مەسئەلەگە كۇلكى قاتشدرميم. كۇلكنگە

جیددیلك تۇسىٚ بیره ئالمیم. روسچا سۇیله‌شکه‌نده تاتار سوزىٚ، تاتارچا سۇیله‌شکه‌نده ،ئورس سوزىٚ قاتشدرمیم. دۇنیادا قاپنار په‌ره‌مه‌چ بار چاغندا، باورغا قزقمیم. بر، ئیکىٚ، ئۇچ!... مینم یاڭا نه‌زارییه‌م دۇنیاغا چققاچ مینىٚ سز شایه‌ت ئاڭلارسز. ئه، حه‌زرگه، بر، ئیکىٚ، ئۇچ...

قاسیم ـ ،ئول نه‌زارییه‌ڭ سینڭ مۇحال.

ئیسکه‌نده‌ر ـ هیچ.

قاسیم ـ یاڭادان ئه‌یتم، سین ،ئول نه‌زارییه‌ڭ بله‌ن تابیعه‌تکه قارشىٚ بارماقچىٚ بولاسڭ بیت.

ئیسکه‌نده‌ر ـ ئه، مین سیڭا یاڭادان ئه‌یتم. مین تابیعه‌ت بله‌ن برگه بارام دیم. مه‌سه‌له‌ن: مینم یاڭا نه‌زارییه‌مداغىٚ بالا، ئاتا، ئانا مه‌سئه‌له‌سن گنه ئالیق. قای ئورندا مین تابیعه‌تکه قارشىٚ بارام. سینڭ، قاسیم توغان، ئوزڭنڭ عاقلڭ عه‌یرىٚ تابیعى. شوڭار کوره بولرغا کیره‌ك، سیڭا هه‌ر نه‌رسه کیرىٚسنچه کورىٚنه. سین چوپچارغا فه‌ن دیسڭ. ،چن فه‌نله‌رنىٚ چوب دیسڭ.

قاسیم ـ سین ،ئول نازارییه‌ڭ بله‌ن بالا بله‌ن ئاتا ـ ئانا ئاراسندا بولغان تابیعى قه‌رده‌شلك جبن کیسه‌رگه تلیسڭ بیت.

ئیسکه‌نده‌ر ـ بالا بله‌ن ئاتا ـ ئانا ئاراسندا قۇللقغا حزمه‌ت ئیته تۇرغان تابیعى جب یوق. ئالارنىٚ بر ـ برسىٚنه به‌یله‌گه‌ن نه‌رسه، حه‌یوانى حیس هه‌م ئینفائیزم تودرغان عادت کنه. حیسله‌رده، عاده‌تله‌رده مه‌نگىٚلکلىٚ توگل. ئاده‌مده عاقل بار. مۇنه ،شول عاقلنىٚ، حه‌زرگه قه‌در کشىٚله‌ر حیسکه، عاده‌تکه ،بوى سۇندىٚررغا تییش. مه‌سئه‌له‌نڭ تابیعى یاکى عه‌یرىٚ تابیعیمىٚ ئیکه‌نلىٚگن تیکشرگه‌نده فه‌قت تۇیغىٚ بله‌ن گنه یه‌شى تۇرغان جان ئییه‌له‌رن کوز ئالدىٚنا کیتىٚررگه کیره‌ك. عاقل بله‌ن تۇیغىٚ ئیکىٚسىٚ ئیکىٚ نه‌رسه. بزده عائیله‌تۇرمىٚشندا توغانلق، قه‌رده‌شلك مه‌سئه‌له‌رنده مۇنه ،شول ئیکىٚ نه‌رسه‌نىٚ برگه بوتاشدىٚرالار. مۇنه مه‌سئه‌له‌نڭ حاتا جیرىٚ ده‌فه‌قت شوندا غنا. مه‌ده‌نى عاقل تۇیغىٚنىٚ بتىٚررگه تییش. مادده‌لر ئچنده، حه‌یات ئۇچن کۇره‌ش مه‌یدانلارندا یه‌شه‌وچىٚ کشىٚنڭ ئوتسکن عاقلىٚ تۇیغىٚلارنىٚ تاترافیراؤات ئیته‌رگه تییش. عاقل یه‌شه‌گه‌نده حیس سوقر ئچه‌گىٚ تۇسلىٚ ئاده‌منڭ

عۇمۇرنىڭ قىسقارتا. مۇنە جازىگىنى ئائىلە تۇرمۇشىنداغى بالا بىلەن ئاتا ـ ئانا ئاراسىنداغى فاجىئەلەرنىڭ توۋىسىدا ئاقىل بىلەن ھىسسىنىڭ بىرگە بوتالوۋىنىدان كېلىپ چىقا.

تابىئەتنىڭ قانۇنىغا بوينىچا ئالارنىڭ بىرىگىنە ئىشلەرگە تىيىش. ئىركەك ھەيۋان بالاسىنى تانىمى. ئانا ھەيۋان بالاسىنى ئۆز باشىنا تۇرۇرلۇق ئىتىب تەربىيەلەگەن، ئۇستىرگەندەن ،سۇڭ ئانىنى ئۇنتا. مۇنە ،بو تابىئىي قانۇن. ئەممما كىشىلەر ،بو تورىدا قۇمسىزلقلارىنى ئارقاسىندا ئارتقا قالغانلار.

قاسىم ـ سىنىڭچە بالا بىلەن ئاتا ـ ئانا ئاراسىندا توغانلىق بۇتىنلەى بولماسقا تىيىشلىمىنى؟

ئىسكەندەر ـ توغانلىق بۇتىن دۇنيا كىشىلەرنى ئاراسىندابەحت نىگىزنى دىپساناللرغا تىيىش. مىنىم نازارىيەم بوينىچا مەئلوم واقتىدان ،سۇڭ ئاتا ـ ئانا، بالاغا، بالا ئاتا ـ ئاناغا يۇك بولماسقا تىيىش دىم.

قاسىم ـ ئەگەر ھەر ئىكىنى تاراف سىن ئەيتكەن يۇكنى حىس ئىتمەسەلەر؟

ئىسكەندەر ـ مۇنە بۇتىن فاجىئەدە شوندا ،شول. يۇكنى حىس ئىتەلەر ،شول. ،شونڭ ئارقاسىندا بەنى ئادەم حەياتىنىڭ ئالغا بارۇۋىنا ئوڭغايسىزلىلار. حەزىگى ئائىلەدەگى ئاتا ـ ئاناڭ بالاغا، بالانڭ ئاتا ـ ئاناغا بەيلەنىشى، كىشىلەر ،ئاراسىنداغى قۇمسىزلققا، ئىگائىيزمغا حزمەت ئىتە. مۇنە مەسەلەن: ھەينىتدىن گە ئوزىنى ئۇلىگرگەندەن ،سۇڭ مىراس ئىتىب بورىنگن قالدىرىغا ئوغل كىرەك. ئىراكىز وەحشىنىنە قز كىرەك. ئىكىنچىندەن ھەبدوللاغا قارتايماج ئاشاتا تۇرغان حزمەتچىنى كىرەك دىم. ئاتا، ئانا، بالالق، توغانلىق، توماچالىق بۇغاولارن بىتىررگە كىرەك دىم. ،شول چاغنداغنا ئاتا ـ ئانا بىلەن بالا ئاراسىندا ،چىن قەردەشلىك ھەم دوسلىق بولاچاق دىم. (جرلاب ئاپوش كرە) بر، ئىكىنى، ئۇچ...

II نچى كورنش.

(ئەوۋالىگىلەر ھەم ئاپوش)

بارسىنى ـ بز ـ قۇللىق، نادانلىق دۇشمانىنى؛
بز ـ حر ئىستودىنتلار ئوردوسىنى.

بز – یەش حەیات نیگئزن قورابز.
بز – هەر حەوفکە تاییارلاربز.
بزنك فەحر، بزنك شان هەم دان
ئازاد ئیل هەم زامان!
بز بار، بز یەش، یاتا بزده کۇچ،
بیلگئبز کیتاب، ئوراق هەم چوکچ ؟ . . .
بر، ئیکئ، ئۇچ؛ بر، ئیکئ، ئۇچ؛ بر، ئیکئ، ئۇچ ! . .
بز– ئاللاه، پادشاه،قانونلارنئ بز تاشقا ئولچەدك، ئالارنئ.
بز– قاف تاولارن جیمئرربز، بز جیرده ئۇجماح ،تودئرربز.
بزنك فەحر، بزنك شان هەم دان
ئازاد ئیل هەم زامان! . . .
بز بار، بز یەش، یاتا بزده کۇچ
بیلگئبز کیتاب، ئوراق هەم چوکچ! . . .
بر، ئیکئ، ئۇچ؛ بر، ئیکئ، ئۇچ؛ بر، ئیکئ، ئۇچ! . . .
ئاپوش – (تورگەن ئۇچ قاداق چاماسئ ئیکمەك چەارا.)
قاسیم – مۇنه رەحمەت، یوقسا ئشلەر گیرمانییەداعئ روسییه ئیمیگرا-نتلارئنقندان‌دا ناچارئراققا ترەلگەن ئیدئ. مۇنه سینك عاقلك ئوتسکن بولسا شیکەر تاب سین.
ئیسکەندەر – تشلەرگئنئ قزعانام.
سامات – ئیح، مۇنه حازر بال بولسا ئیدئ.
قاسیم – بال میکا یارامی. ؤارینییا یاراتام مین.
سامات – مۇنه حازر بر ،زور تابا قزدرعان باوردا بولسا، ئیح . . .
قاسیم – هەیبەت سیمز قازلق دیگن ئیچماسام.
سامات – ئه، ئیسکەندەر، قاینار پەرەمەچ یاراتام، دی.
ئیسکەندەر – نیگه،یاراتام ،شول.
سامات – مین‌دە شولای دیم. ،سۇك بیت سین بۇتن بارلئعگئنئ ساتساك‌دا بر دیسته پەرەمەچلك سوما یاسی ئالاچاق توگلسك.
قاسیم – ئاکار نیگه ئاقچا، ئانك عاقلئ ئوتسکن بیت.
حی. حی. حی.

ئاپوش - ئانىسىدۇرس. ئىسكەندەر ئىبدەشنىڭ ئاقلىنى چىنلابدا ئوتكىن.

قاسىم - نەق بىرىتۇا ئىندىنى. ھەر كۇن ئىرتە ،تۇرب ،شول ئوتكىن عاقلىنى بلەن ساقالىن قرا.

حا. حا. حا..

III نچۇ كورنش.

(ئەوولگىلەر ھەم لاتىف)

لاتىف - ئىبدەشلەر، تاريخ توگەرەگندەن ئىلچىنى ،بولب سز گەكىلدم.

ئاپوش - مەرحابا، لاتىف ئىبدەش. رەحىم ئىتىگز!

ئىسكەندەر - لاتىف ئىبدەش، تورەدەن ئوزىعز، چەيدەن رەحىم ئىتىگز!

لاتىف - رەحمەت،مۇنە،ئىبدەشلەر. ئش نەرسەدە: سز ،بو شەھەرنىڭ ئىڭ ،زور ئسپىكولىيەنتى، نىپمانى،عابدوللاجان باينى بلەسزمى؟

ئاپوش - ئەللە ئاتقانلارمى ئوزن؟

لاتىف - كم ئاتسن ئانى، پولە ئەرەم ئىچ ئاڭار. مۇنە ،شول عابىدوللا-جان بايدا بۇلعار تاريخىنا تەعەللقلى بىك مۇھىم يارلىقلار بار، دى. مۇنە ،شول يارلىقلارنىڭ نەرسە ئىكەنن تۇشنمىچە بايلق كىتىرە تۇرعان بتىلەر ديب ئاسىرى، دى، ھىچ كمگە كورسەتمى، دى. مۇنە ،شول يارلىقلارنى تاريخ توگەرەگى ئىكى كۇن ئچندەنىندى گنە ،يول بلەن بولسادا عابىدوللا جان بايدان ئالرعا قارار بىردى.

ئىسكەندەر - ،ئول يارلىقلار، ،ئول ئىسپىكولىيەنتقا قايدان كىلگەن ،سوك؟

لاتىف - نەسلدەن - نەسلگە، باباداں - باباعا، بايلق بتمى ديب ساقلا-نب كىلگەن. مۇنە ،ئول يارلىقلارنى نىچك كنە بولسادا ئىكى كۇن ئچندە ئالرعا كىرەك. يوقسا ،ئول بتىنى ساتب ئەللەقايدا يەشىرولەرى دە مۇمكىن، دى.

ئىسكەندەر - حان يارلىعى كىرەك ديگن ئە؟... نىگە كىرەك ،سوك ،ئول؟

لاتىف - توگەرەك ئۇچن.

ئیسکەندەر - مۇھیم یارلیقمىنى ،سۇڭ ،ئول ؟

لاتیف -مۇھیم ،ئول. ئسپیکولیەنتدا ئول تیك یاتا.

ئیسکەندەر - یاڭا تاریخ تۇزلىگەن چاقدا ئیسکىٔ تاریخنڭ نیگە حاجەتىٔ بار؟ سزدە ،ئول یوق ئارتندان ساتاشب یۇریسز.

لاتیف - یوق ئیسکەندەر ئیبدەش، سین ،ئول حاقدا تیکشرمەئیندىٔ. قولىڭدان کیلسە ،شول یارلیقنىٔ بزنڭ قولغا تۇشۇررگە یاردەم گنە ئیت.

ئیسکەندەر - یاردەم؟ بولا ،ئول. لاکین ،بو حاقدا ئەساس ئیتب قاینار پەرەمەچ مەسئەلەسن قویارغا ،تورىٔ کیلەچەك.

لاتیف - ئەساس ئیتب تلەسەڭ نەرسە قوى. تیك یارلیق قنا بزنڭ قولغا کرسن.

(ئیسکەندەر چیتکە کیتە.)

لاتیف - (باشقالارغا) ئەللە نیچە مەرتەبە بارب سۇرادق. کورسەتمىدە بیت قەھەر. ئیسکەندەر ئیبدەش، عابیدوللاجان بایدان یارلیقلارنىٔ ئالمیچا هیچ یارامىٔ. زینهار بزگە بولىشىعز، بزنڭ بۇتن توگەرەك ئایاققا باسدىٔ.

ئیسکەندەر - ئایاققا باسدىٔ دیگن.. (تۇرتە)

لاتیف - قوى ئەلىٔ.

ئیسکەندەر - عافو ئیتىڭگز، ،شول یامان عادەتنىٔ هیچ تاشلى ئالمیم بیت. عابیدوللاجان بایدان بۇلغار حانلارنڭ یارلیقلارن ئالرغا کیرەك دیگن، ئە؟ . . . ،سۇڭ ،ئول یارلیق نیندى بولا؟

لاتیف - ،ئول یارلیقلار ئاراسندا ئەرسلان حاننڭ یارلیقلارىٔ هەم بتى نامە دیگەن نەرسەسىٔدە بولرغا کیرەك، دى.

ئیسکەندەر - ئیبدەشلەر! ،بولدىٔ.

بارىٔسىٔ - نەرسە؟

ئیسکەندەر - یارلیق هەم پەرەمەچ! یاڭا نەرسە، یاڭا پلان، عەجەب پلان! (تۇرتە).

قاسیم - ئەللە تاعن یاڭا نەزار بیەمىٔ؟

ئیسکەندەر - یاڭا (تۇرتە) یاڭا. (تۇرتە) (هامان تۇرتە) یاڭا، یاڭا، یاڭا!

قاسیم - قوى ئەلىٔ، جولەرلەنمە! قوى دیم، قوى دیم جولەر. نیشلیسڭ ئیندىٔ سین، قوى!

ئیسکەندەر – یوق، نەزاریيە توگل. یا کامەزەك ئویلاب چاردم (تۆرتە).

بارسی – مەزەك؟

ئیسکەندەر – یوق، مەزەكدە توگل، ئەکەمەت (تۆرتە)

بارسی – ئەکەمەت؟

ئیسکەندەر – یوق، ئەکەمەتدە توگل، کەرامەت.

بارسی – کەرامەت؟

ئیسکەندەر – یوق، کەرامەتدە توگل، تگی نی، تگی نی. مۆعجیزا (تۆرتە).

بارسی – مۆعجیزا؟

ئیسکەندەر – یوق، مۆعجیزادا توگل، فوکس.

بارسی – فوکس؟

ئیسکەندەر – یوق، فوکس دا توگل. تگی نی تگی نی. (تۆرتە) ئویلاب چاردم.

بارسی – یە، یە، یە؟

ئیسکەندەر – هەیبەت قاینار پەرەمەچ ئاشیسئەز کیلەمی؟

بارسی – ئی تاعن تۆتقدی.

لاتیف – ئیسکەندەر ئیبدەش، سزنك بلەن مۆندا شایارب سۆیلەشمیلەر بیت. مین سزگە یاردەم سۆراب کیلدم.

ئیسکەندەر – شولایمی؟ (تۆرتە)

لاتیف – سز نی ئشلیسز؟

ئیسکەندەر – عافو ئیتئگز میلیون، میلیارت مەرتەبە. عافو ئیتئگز. یوق چنلابدا لیمونلاب، شیکەرلەب چەی ئچەسئگز کیلەمی؟

سامات – سۆراب تۆراسك تاعن یۆرەکنی یاندئرب.

لاتیف – ئیسکەندەر ئیبدەش مین. . .

ئیسکەندەر – سابر، سابر لاتیف ئیبدەش.

(تۆرتەکچی بولادا توتنی) قاینار پەرەمەچ ئاشاو بلەن برگە بازار ئەفکار عاممە سئنك فیکرلەرن بلەسئگز کیلەمی؟

قاسیم - سین توعان ساتاشاسك. سینك یاكا نەزاریەكده ساتاشو عەلەمەتی ئیكەن.

ئیسكەندەر - دوورس قاسیم ئەفەندی. (توورته)

قاسیم - قوی ئەلی.

ئیسكەندەر - یوق، چنلاب دا بلەسنگز كیلەمی؟

قاسیم یاری، یاری ئیشتدك ئیندی.

ئیسكەندەر - لاتیف ئیبدەش، عابدوللاجان بای قولنداەی یارلیقلارنك ئیرتەگە ,شول واقتدا تاریخ توگەرەگنده ,بولوون تلیسزمی؟

لاتیف - یە، یە، یە.

ساەات توقتا ئیندی. قولاقنی ,توندردك.

ئیسكەندەر - شولایمی؟ (توورته).

سامات - قوی ئەلی زینهار,شول قورساققا تورتووكنی، ئانسزدا موندا ئچ ,بوش، كیسمەك توسلی شاو كیله.

ئیسكەندەر - تكلاغز! (مەممەسن ئالغا چعارادا، قورساقلارنا تورته) بتدی، بتدی. یە، تكلاغز! . . . .

بارسی - یە؟ . . .

ئیسكەندەر - ئامیریكان! . . .

بارسی - ئە؟ . . . .

ئیسكەندەر - باشقا لەم میم.

بارسی - حوش.

ئیسكەندەر - باشقا لەمیم. ئامیر . . . ی... كان ! ؟. . .

سامات - نەرسە چیتكمی؟ ئیتكمی؟

ئیسكەندەر - زورنراق.

سامات - ئافتامابیلمی؟

ئیسكەندەر - زورنراق.

بارسی - ,سوك نەرسە؟

ئیسكەندەر - ئامیریكان.

بارسی – یه، یه؟

ئیسکەندەر – تکلاغز، هەر بر حالقنك، میللەتنك ئوزنەماحسوس یۇمشاق یاغی بولا. مەسەلەن، روس میشچانی تەرنسز تابنمیچا یەشی ئالمی. ئاکار تەری کیرەك. حوجا کیرەك. چبرقی کیرەك. بزنك تاتارغا میللەتنی ئەفسون ئوقب تەرەققی ئیتدئرە تۇرغان میللی، زور کشی کیرەك. ئیشان، تورە، سەییید، وە عەیری، وە عەیری. هەر بر تاتار میشچانی تۇتن جیبەررگە، ماقتانرغا یاراتا. ئالارنك، شول یۇمشاق ئاحماقلقلارندان فایدالانب قاینار پەرەمەج ئاشاب یارلیقنی قولغا تۇشئررگە مۇمکین. مۇنە، شونك ئۇچن بزگە حەزر، مودنی بر، زور میللی کشی یاساب چەارب ئاغای، ئننگە تەقدیم ئیتەرگە کیرەك. ئول، زور کشی بردەن ئامیریکادان بولرغا تییش، ئیکنچئندەن تاتار، ئۇچنچئندەن حاق مۇسلمان، دورتنچئندەن پرافیسر.

بارسی – یه، یه؟ . . .

ئیسکەندەر – ئوز ئاراسندا بولماغاننی بۇرنغی حالق کوکدەن کۇتکەن. ئە، حەزرگی بزنك تەرەققی پەروەر ئاغای، ئننی بۇتن حاریقلعادە نەرسەلەرنی فەقەت ئامیریکادان عنا کۇتە. مۇنە بز، شوشی حاریقلعادە فوکسنی یەعنی تاتار، ئامیریکا پرافیسئرن، بوگن یاساب چەاررغا تییشبز. ئاندان، سۇك مۇنە تاغی نەرسە بار ئیکەن. مینی، بو شەهەردە نیچە کشی بله؟

قاسیم – تاغن، تۇتندی.

ئیسکەندەر – یوق، یوق مین چنلاب سۇیلەشەم. مینی، بو شەهەردە نیچە کشی بله؟

قاسیم – کمگە حاجەتك بار، سۇك سینك؟

ئیسکەندەر – شولایمی؟ بیك یاحشی. یاقئننراق کیلب تکلاغز.

بارسی – (کیلب) یه؟

ئیسکەندەر – شول سەعەتدەن مین ئامیریکان بولام.

بارسی – ئامیریکان؟

ئیسکەندەر – ئییی، ئامیریکانك دا عادییی توگل، پرافیسئری.

بارسی – نیچك؟

ئیسکەندەر – مین، شول سەعەتدەن تاتار ئامیریکا پرافیسئری.

ئاپوش - ،شول قییافەتك بلەن‌مىٔ؟

ئىبسكەندەر - قییافەت باش توگل، ئانىٔ ئوزگەرتب بولا.

بارسىٔ - ،حوش؟

ئىسكەندەر - كشىٔنك تشقىٔ قییافەتىٔنە، قوٴیرقلىٔ سوزلەرىٔنە ئالدانماعان هیچ بر میشچەننك دوٴنیادا بولعانىٔ یوق ئەلىٔ. حەزرگىٔ حالقنك حالەتىٔ روحییەلەرىٔ بزنك هەر قایوبزعا مەعلوم. بایا ئەیتكەنچە ئالار كوٴتەلەر، نەرسە كوٴتكەنلىكلەرن ئوزلەرىٔدە بلمیلەر. بزنك حالق بر - برسن ئالدارعا نى‌قەدەر ئوٴستا بولسالاردا، شولایوق چیتدەن كیلگەن «،زور» كشىٔلەرگەدە تیز ئالدانالار. ئەگەردە بر مایمولعا هەیبەت كییملەر، كوزلكلەر كییرتسەك ئانىٔدا ئامیریكان پرافیسرعنا توگل، پریزیدینت دیب تەقدیم ئیتەرگە بولا.

بارسىٔ - نەرسە؟

ئىسكەندەر - تگىٔ میللەت دیب ساتاشوچىٔ سالام توٴرحانلار ئالدندا مین ئوزمنىٔ ئامیریكا پرافیسىٔرىٔ دیب ئیعلان ئیتمەدچىٔ بولام. شولای ئیتب تگىٔ یارلیقلارنك بزنك قولعا ئەگووىٔ بیك موٴمكین. پەرەمەچ ئاشیسىٔ كیلگەن كشىٔ مینم بلەن برگە یوٴرر، كم تلى؟

ئاپوش - مین! . . .

ئىسكەندەر - ئالای بولعاچ سین حەزر بازارعا چق‌دا، بر نیچە كشىٔنك قوٴلاعىٔنا سر ئیتب‌كنە تاتار ئامیریكا پرافیسىٔرىٔ شەهەرىٔبزگە كیلدىٔ دیگن. باشقا بر كشىٔگەدە ئەیتمە دیگن. گوٴپوٴئودان پرافیسر شیكلەنە دیگن. ئاندان ،سوٴك ئەووەلدە جەماعەت حادیمىٔ ،بولب یوٴروچىٔلەردەن كم‌بار موٴندا؟

ئاپوش - موسا مەحمودى ئیندىٔ. بیك ماتور قزىٔدا بار.

ئىسكەندەر - ئالایسا شوندا بر ،یولىٔ موسا مەحمودیگە باردا پرافیسر جەنابلەرىٔ شەهەردە سزدەن‌دە ،زور كشىٔ تابماعانعا سزنك بلەن كورىٔشرگە ،ئویلى دیگن. شول‌ئوق واقتدا ئەلىٔگىٔ عابدوللا جان ئسپیكولانتقا بارب پرافیسر سزگە كورىٔشرگە بارعان جیردەن موسا مەحمودى ئانىٔ ئوزىٔنە كوٴچلەب ئالب كردىٔ، دیگن. ،شونك ئوٴستىٔنە بوٴلارنك هەر ئیكىٔسىٔنەدە پرافیسر میللى پەرەمەچ بیك سوٴیە دیگن.

لاتیف – شانتاژ بولا ئیچ ،ئول! . . .

ئیسکەندەر – شانتاژدا، چورتدا توگل، ،ئول پچەن ئوستندە یاتقان مونافیقلارنی باشقاچا ئش قلب ،بولمی. باشقا ،یول بلەن یارلیقلارنی قولعا توشورونی ئویلارعادا یارامی.

قاسیم – سین ئاندا نعئتب یورسك. ئە، بز موندا. . .

ئیسکەندەر – ئش بارب چقسا سزگەدە رەت ،بولر. بر ئازعنا دورا- کلانب ئالرعادا کیرەك بیت ئاحرنسی. یەشلك ئیکی کیلمی دیگەنلەر.

لاتیف – یوق، ،موندی کامبیناتسییالارعا مین رازی توگل. سیز نلە، نیتە قالسا ئەللە نەرسە دیب ئویلارلار. بوتننبزگە یوز قارالنعی ،بولر.

ئیسکەندەر – ،ئوین بیت. ،ئوین، قزق، فوکس قنا. مەزەك کنە بیت. بز ئافیورادا قورمیبزلا. موندا نیندی یوز قارالنعی ،بولسن. ئاندان ،سوك بیت بز مەزەك ئیتەرگە تلەگەن حالق. ئالار بیت ،تورمش سافندان چعارلعان حالق. بزگە ،ئول نادان بایعورا قولندان فەن ئوچن قیممەتلی بولعان یار- لیقلارنی ئالرعا کیرەكلە باسا. ئاندان ،سوك برگنە مەرتەبە بولسادا قاینار پەرەمەچ ئاشارعا کیرەك، بیت ئیندی ئاحرنسی.

سامات – ئە، گوپو ،ئو سیزب ئوزکنی قاپترسا؟

ئیسکەندەر – سز بیگنرەك نچکەلی باشلادنعز ئیندی. گوپو ،ئو قاتنشرلق ئش بارمی ،سوك موندا؟ مەزەکنی سز ئەللە نیندی جیددی ئشکە بوراسز. شولای، سین ئاپوش، حەزر بازارعا توشب حەبەر سال. مین تگی بزنك درام توگەرەگنە کیلب یوروچی ئارتیست کم ئەلی . . . شوکاردان کییملەر ئالب، قییافەتمنی بر ئاز، ئوزگەرتدنر رمن. یاری، بر، ئیکی، ئوچ... شولای، تاریحی یارلیقلار ئیرتەگە تاریح توگەرەگنك قولندا ،بولر. بز کیتدك!

بارسی – (برگە)

سیگنال.

بز قوللق، نادانلق دوشمانی بز ،حر نستودینتلار ،ئوردوسی
بز یەش حەیات نیگزن قورابز، بز هەر حەوفکە تاییارلاربز.
بزنك فەحر، بزنك شان هەم دان
ئازاد ئیل هەم زامان!
بز بار، بز یەش، یانا بزدە کوچ،
بیلگنبز کیتاب، ئوراق هەم چوکچ! . . .
بز، ئیکی، ئوچ؛ بز، ئیکی، ئوچ؛ بز، ئیکی، ئوچ! . . .

پەردە توشە.

ئۈكنچۈ پەردە.

I نچۈ كورنش.

موسا يالغۇزۇ ئىشكدەن قاراب.

موسا ـ ئاناسى، ئاناسى، پەرەمەچنۈ قاراب پشۇرۇنگز. ئىتن، ماين قزعانماغز... قوناق نى جيتدىۇ كشۇ توگل، ئاميريكا پرافيسۇرۇ. ئىشتۇنگز پۇحته ,بولسن. ,حوش. ,بو پرافيسر ئاميريكادان نيندى مەقسەد بلەن كيلدىۇ ئيكەن؟ حۇكومەت ئشلەرىۇ بلەن ميكەن ئەلله؟... يوق، يوق تەعەيين ئۇيلەنرگە كيلگەندر. ئاميريكا نيقەدەر شەب بولسادا، تەربييەلۇ ميللى قزلار يوق ,شول ئاندا. ,بو ئيندىۇ ئوزۇ تاتار بولماچ، تاتار قزۇنا، يەعنى ميللى توتاشقا ئۇيلەنونۇ تيىش تابقاندر كورەسك. ,توب ,تورۇ ميكا كيلووۇ مەسئەلەنۇ تاعن‌دا مۇهيملەشدۇرە. شولايوق مينم شۇهرەتم ئاميريكاغا قەدەر بارب جيتكەن ميكەننى؟

حەير، عەجەب توگل. جيتسەدە جيتەر ,شول. ميللەت ئۇچن قولدان كيلگەن قەدەر ئشلەدك ئيندىۇ، ئاللاه قابول‌عنا ئيتسن ئيندىۇ. جونسز بالشاۋيك مالايلارغنا قەدرنۇ بلمەدئلەر. ئەنە ئوقۇغان تەربييەلۇ، ئابرويلۇ كشۇ ئاميريكادان ,تۇرب قەدرىبزنۇ بلگەن. ئاى، ,بو مەدەنييەت بيك ,زور نەرسە ,شول. ,حوش. ,بو حاقدا قزم بلەن سۇيلەشب ئالرغا كيرەك. حاتن ـ قز بيت ,ئول ئاحماق بولا. ديلبەر، ديلبەر قزم مۇندا چق ئەلۇ. ئەگەردە ئشلەر تلەگەنچە بارب چقسا ئاللاهنۇقن بلمەزسك. بابا ,بولب ئاميريكاغادا بارب قويارسك ,شول. ئيينۇ، ئيينۇ هەرئش حۇدا قولندا ئيندىۇ.

II نچۈ كورنش.

موسا ـ ديلبەر.

ديلبەر ـ نەرسە ئەتكەى؟

موسا ـ قزم ياقۇنۇراق كيل.

ديلبەر ـ نەرسە ئەتكەى؟

موسا ـ ئۇزاقلاميچا قزم‌بزگە ئاميريكا پرافيسۇرۇ تەشريف بۇيۇراچاقلار.

دیلبەر ـ بلەم ئەتـکەی. تیز کیلر میکەن ،سوك؟

موسا ـ برەر سەعەتدەن کیلرگـە تییش. قزم پرافیسر حەزرەتلـەرئ ئۇیلەنمەگەن کشئ ئیکەن.

دیلبەر ـ ئۇیلەنمەگەن؟!

موسا ـ ئییئ ئۇیلەنمەگەن. مۇندا کیلوونده‌ن مەقسـەدئ تەربییەلئ، ئوقئعان میللی توتاشقا ئۇیلەنو بولسا کیرەك. مۇنە ئیندئ باشلاب بزگە قوناق ،بولب کیلوونده سر بولرعا کیرەك.

دیلبەر ـ سر؟!

موسا ـ ئییئ، سر.

دیلبەر ـ ،سۇك ،ئول . . .

موسا ـ سابر، سابر. ،ئول سر مینم ئویلاومچا سین ،بولرعا کیرەك. ئەگەردە کوکئلئنە ئۇحشاساك، بەلـکی . . .

دیلبەر ـ ئەتـکەی، سین مینئ ئویالتاسك.

موسا ـ ،مۇندی چاقدا ئاتا بلەن قز ئاراسندا ئۇیات ،بولمی. مین بیت ئاحرئ سینك بەحتك ئۇچن ترئشام. ئەگەردە چەچلەرئگز بەیلەنگەن بولسا، بەلـکی کییەوئبز پرافیسر بلەن میگادا ئامیریکاعا کیتەرگە ،تورئ کیلر. مۇنە ،شونك ئۇچن پرافیسر ئالدندا ئوزکئنئ یاحشئ ،تۇت. تـگئ مارجا قزندان ئۇیرەنـگەن تەرتیبلەرکئنك بارسن‌دا یاسا. ،ئول‌تاتار بولسادا ئامیریکا زییالئسئ ئیندئ. کورشـکەنده نیچك ئەلئ، بۇلای ئیتـەسزمئ ئەلئ؟ (،پۇسب کورسەتە) شولای ،پۇسب کورئشرسك. یە، ئشلەب قارا، قارا ئەلئ. (دیلبەر، ریژیرانس یاسی) یاحشئ کورکەم چعا ئیکەن. باشکئنئ بر ئاز کوتەرە تۇش. یە، یاکادان ئشلەب قارا، (دیلبەر، ریژیرانس یاسی) پۇسقاندا مۇنەشولایئراق پۇسساك ماتورئراق چعار تۇسلئ. (،پۇسب کورسەتە) یە، تاعن بر ،پۇسب کورسەت. (دیلبەر، ریژیرانس یاسی) ئەھە، بارە کەللاە، یاحشئ کورکەم، میللی ،بولب چعا. سۇیلەشکەن چاقدا شولای قوللارکئنئ کوکرەگئکە قویب ،تۇت. تـگئ سوراتدەگئ مارجا قزلارئ تۇسلئ. کوزلەرکئنئ ،زور ئیتب ئاچب، یوعارئعا قاراب ،تۇر. میللی ،بولسن. ،ئول‌بردەن تەعزیم‌عەلامەتئ، ئیکنچئلەن کیلشلئ ،بولب چعا. کولمەگـکئنك ئیك ،مودنیین‌کی. حەیر، ئۇستـکەدەگئ

یارارلق ئیکەن. ئنجی، ئالتنلارڭنی بارسن‌دا ئاس، ئیسلی مایڭنی قزعانما. تشلەرڭنی یاحشئلاب ئشچوتکالاب ,یو. ئیس کیلمەسن. ئالای، بۇلای... ئهم م م م. - (ئزۋانوك) ,چو، کیلدئلەر بوعای. بار، چاقرمیچا چقما. میللی عادەتلەرڭنڭ بارسن‌دا قلرسڭ . . . بار، بار! . . . (دیلبەر چعا).

III نچۇ کورنش.

(موسا ئیسکەندەر هەم ئاپوش).

ئاپوش - پرافیسر حەزرەتلەری بۇیردئلار.

موسا - ,حوش کیلەسز. مەرحابا، تانش بولیق. موسا مەحمودی. سابیق جەماعەت حادیمی.

ئیسکەندەر - چیکاگودارلفنونی‌نڭ پرافیسئری. نیویورق ئاکادیمییەسئنڭ ئاعزاسی، پرافیسر بولات . . .

موسا - سزنی حانەبزدە کوروبلەن بەحتییاربز، ئەفەندم. بۇیئرئعز ! . . . (,ئورن کورسەتە)

ئیسکەندەر - رەحمەت (ئۇرتە) عافو ئیتئگز، مین شولای.

موسا - ئیییی، ئیییی تەکەللفسز بولووئعزعا بیك شاد . . . پرافیسر حەزرەتلەری سز بزنڭ شەهەرئبزدە ئۇزاق قالرعا ,ئویلیسزمی؟

ئیسکەندەر - ئشلەرم تەمام بولعانچی قالرمن دیب, ئویلیم.

موسا - عافو ئیتئگز. حۇکومەت ئشلەری بلەنمی ئەللە؟

ئیسکەندەر - هەم حۇکومەت هەم فەن، هەم تاریخ، هەم؛ هەم . . .

موسا - بارەکەللاه بیك گوزەل، بیك کورکەم.

ئیسکەندەر - موسا ئەفەندی، ئیسمی شەریفئگز شولای شیکللی.

موسا - بەلی، بەلی.

ئیسکەندەر - موسا ئەفەندی؛ مین سزنی دەعائیلە گزنی ئامیریکادا چاعندا ئیشئتب بلگەن ئیدم.

موسا - ئە، ئیییی بیك راحمەت. مین بیك مەمنون. مین ئوزمدە سز کیلر ئالدندان عنا شولای ئویلاعان ئیدم.

ئیسکەندەر - موسا ئەفەندی، مین سزنڭ ئەتکەگزنی‌دە بلەم. یەعنی ئیشئتب بلەم.

موسا ـ ئییئ، ئییئ. مەرحوم شاقدای مەعلوم کشئ ئیدئ.

ئیسکەندەر ـ مین سزنـك بـەن یاقندان دوستـلاشاسم کیلە. (تورب قولن ،سوزب تۆرتە) عافو ئیتئـگز!

موسا ـ بیك راحمەت. مین بیك شاد.

ئیسکەندەر ـ شەهەرئـگزدە عابدوللاجان ئیسملئ ئسپیوکلانت بار ئیکەن.

موسا ـ ئییئ، بار. قارون دەولەتئنە مالیك کشئ ئیندئ. بیك ساران ئاحماق بەندە.

ئیسکەندەر ـ مۆنە ،شول عابدوللاجان ئسپیکولانتدا، ئارسلان خاندان قالعان تاریخی یارلیقلار بار ئیکەن. سزنك ،شول خاقدا حەبەرئـگز یوقمئ؟

موسا ـ ئییئ، بار دیب ئەیتەلەر. لاکین ئوز کوزم بلەن کورگەنم یوق. ،ئول ئالارنئ هیچ بر کمگە کورسەتمی.

ئیسکەندەر ـ شولای دیگەنلەر ئیدئ. حەیر، ،ئول مەسئەلە مینم ئۆچن مۆهیم توگـل. مینم باشقـا مۆهیمئرەك ئشلەرم بار. ئـە، موسا ئەفەندئ. بر ئستاکان قایناعان ،سو بولسا، مین بیك مەمنون ،بولر ئیدم.

موسا ـ بەلـکی چەی ئیحتییار ئیتەرسز.

ئیسکەندەر ـ لیمون بلەن بولسا مۆمکین.

موسا ـ بولا، بولا. راحیم ئیتئـگز. منە ،بو ئەفەندئ سزنئ پەرەمەچ یاراتا دیگەن ئیدئ.

ئیسکەندەر ـ ئاه ـ بیك، بیك! . . . بلەسزمئ؟ موسا ئەفەندئ مینم ئیك یاراتقان ئاشم پەرەمەچ ئیندئ. هیچ بر ریاسز بیك یاراتام. ،شول یاراتقان ئاشمنئ یگرمئ ،یل ئاشاعانم یوق. روسییەگە کیلگەچدە بر ،یولئ یگرمئ پەرەمەچ ئاشاب بتئررگە ئانت ئیتـکەن ئیدم. ئوزئـگز ئویلاب قاراعز. یگرمئ ،یل بیت، یگرمئ ،یل. سۆیگەن ئاشم، میللی پەرەمەچئبزنئ ئاشاعانم یوق.

موسا ـ سز ئامیریکادا یگرمئ یلدان بیرلئ تۆراسزمئنی؟

ئیسکەندەر ـ ئییئ، یگرمئ ،یل. مین ،ئون بیش یەشمدە ئامیریکاعا بارعان ئیدم.

موسا ـ قییافەتئـگز، تفو، تفو کوز تیمەسن. بیك یەش ئەلئ.

ئیسکەندەر - بز ئامیریکالىلار تیز قارتایمیبز. هی‌هی‌هی... (تۇرتە) عافو ئیتىگز!

موسا - سز بیك كوڭللىٔ كشىٔ ئیكەنسز، پرافیسر حەزرەتلەرىٔ. ئە... عافو ئیتىگز، مین‌حازر (چعا).

ئاپوش - سایرى بلەسڭ مالاى. كۇلمیچە چداب بولسا یارار ئیدىٔ. سین ،ئول قۇرساققا تۇرتووڭنىٔ قوى. كیلشمى...

ئیسکەندەر - تس س س!...

IV نچدٔ كورنش.

(ئیسکەندەر ئاپوش هەم موسا)

موسا - منه راحیم ئیتىگز. چەى، سز بەلكى كوفى یا ئیسه كاكاوا تلى تۇرعانسزدر.

ئیسکەندەر - یوق راحمەت. مین ئوزىبزنڭ روسییەنڭ میللى چەین ساعندم.

موسا - بارەكەللاه، بارەكەللاه. عەزیز میللەتىبزنىٔ ئۇنتماعان ئیكەنسز. ئە، بزنڭ ئشلەر مۇندا تەمام چووالدىٔ. ،بو ئەفەندىٔ شایەت ئوز كشىبزدر ئەلىٔ.

ئیسکەندەر - ئوز كشىبز، سز ئا كار ئۇشانىعز.

موسا - ئافارین، ئافارین. دۇنیادا ئوز عاقللارندا قالعان كشىلەرده بار ئیكەن، ئەلىٔ.

ئیسکەندەر - ئول‌دا میللى پەرەمەچىبزنىٔ بیك یاراتا ئیكەن.

موسا - ئە، ئیینىٔ پەرەمەچ. عافو ئیتىگز! (چعا)

ئاپوش - پەرەمەچىٔ جیتەرلك ،بولر میكەن؟ بیك ئاشیسىٔ كیله بیت مالاى. تاماقنىٔ تویدرعاچدا تیزىرەك مۇندان سزارعا كیرەك.

ئیسکەندەر - تس س س! . . .

V نچدٔ كورنش.

(ئیسکەندەر، ئاپوش هەم موسا)

موسا - مۇنه ئیندىٔ میللى پەرەمەچىبز!... راحیم ئیتىگز!

ئیسکەندەر - ئییی، میللی پەرەمەچ. مین ئیندی تانسققا کوبترەك ئاشارمن. سز ئیندی عەیبلەمەگز، ئاپوش ئەفەندی راحیم ئیتتگز. میکا ئیندی ئوز ئویمدەگنچە ئیرکنلەب ئوتتررعا روحسەت ئیتتگز. سز میکا موسا ئەفەندی بیك ئوحشادنعز. پەرەمەچنگزدە بیك ئوحشادی.

موسا - راحمەت ئیلتیفاتنعزعا، سزدە میکا بیك ئوحشیسز. نیقەدەر کوب ئاشاساعز، شول قەدەر بزنی یاقن کورگەن بولرسز. جیتتشتگز.

ئیسکەندەر - راحمەت.

موسا - سز ئامیریکانك قایسی جیرندەن، شەهەرندەن سەفەرگە چقدنعز؟

ئیسکەندەر - پەرەمەچ شەهەرندەن. ئە... نی چیکا گو شەهەرندەن.

موسا - هاوالار نیچك قالدی؟

ئیسکەندەر - یاحشی.

موسا - سەیاسی بوحران نیچك؟

ئیسکەندەر - یاحشی.

موسا - پرافیسر حەزرەتلەری بوبزدەگی ساویتلار حاقندا ئامیریکانك ئەفکارعاممەسی نیچك؟

ئیسکەندەر - توزلنچە.

موسا - تیز بتەرلەر میکەن ئیندی؟

ئیسکەندەر - ئییی.

موسا - جیتتشتگز، جیتتشتگز!... ئەمۇندا بتکەن ئیکەن. قاینارن کیتتریك.

ئیسکەندەر - راحیم ئیتتگز. بیگترەك لەززەتلی پەرەمەچلەر ئیکەن.

موسا - میللی نەرسەلەرلەززەتلی بولا ئیندی، ئول، پرافیسر حەزرەتلەری.

ئیسکەندەر - شولای بولا ئیکەن. (موسا چعا)

ئاپوش - نو پەرەمەچی مالای. تاعی بر یگرمنی سپترمن ئاحرنسی. ئەللە قونارعادا قالیق میکەن. یاحشی کشتگە ئوحشی.

ئیسکەندەر - تس س س!...

VI نچۇ كورنش.

(ئيسكەندەر، ئاپوش ھەم موسا)

موسا ـ مۇنە قاينارىدا بولدى. زينھار سز ئاشى كورنگز ئيندى، ئاشاغز.

ئيسكەندەر ـ راحمەت.

موسا ـ پرافيسر حەزرەتلەرى، شەھەرنبزنك مۇعتەبەرلەرندەن سزنك بلەن تانىشرعا تلەوچىلەر بار ئيدى. ئەگەر سز قابول ئيتسەگز، بوگۇنگى كيچە بز ـ بر عيلمى كيچە توسن ئالر ئيدى.

ئيسكەندەر ـ كاميسارلارمى؟

موسا ـ يوق، يوق. ئالارنى بز ئەم، ئەم... حۇدا ساقلاسن. ئول حالق بلەن حۇدا قەبرلەرنى يەنەشە ئيتە كورمەسن ئيندى. مين ئەيتكەن كشىلەر ئيعتيبارلى، ئابرويلى چن كشىلەر. شەھەرنبزنك عۇلەماسى، مۇعتەبەرميللى بايلارى.

ئيسكەندەر ـ يارى، بيك ياحشى. مين قارشى توگل. لاكين بوگۇن قابول ئيتە ئالميم. شولاىدا ئيك ياقن ھەم ئيك مۇعتەبەر كشىلەرنگزدەن بر، ئيكنسن قابول ئيتەرمن.

موسا ـ يارى، يارى. ئيك مۇعتەبەرلەرندەن بر ئيكنسن گنە چاقرترمن. ئيينى، ئالار حازر كيلب جيتەرلەر (چعا).

ئيسكەندەر ـ ئول بۇزاو باشلارنك ئچ سرلەرن بلرگە كيرەك. مين ئالاربلەن سۇيلەشكەندە، كوز ئالدمدا تۇرما، تگى عابدوللاجان باى نيگە ئۇزاق كيلمى ئيكەن. سۇك سين ئاكار ئەيتدكمى؟

ئاپوش ـ ئەيتكەن ئيدم... پەرەمەچى جيتەر ميكەن مالاى.

ئيسكەندەر ـ جيتمەسە ميللى قابارتماسن سۇرار بز.

VII نچۇ كورنش.

موسا ـ عافو ئيتنگز، سزنك چەيلەرنگز بتكەن ئيكەن.

(ئستا كانلارنى ئالب چعا)

ئاپوش ـ قايش قسا باشلادى مالاى. كيينرنلب بر ئاشاب قالرعا

كيرەك . . . مين ،بو بيچارا مەحلوقنى قزعانادا باشلادم ئيندى.

ئيسكەندەر - زارار يوق، ،زور ئشلەر قۇربانسز ،بولمى.

VIII نچۇ كورنش .

موسا - راحيم ئيتىگز، پرافيسر حەزرەتلەرى. پرافيسرلك لەوازيمن كوبدەندەن ئالب باراسزمى ؟

ئيسكەندەر - بيش يلدان بيرلى.

موسا - شاقتى بار ئيكەن. بردە ئيشتلمەگەن ئيدى.

ئيكسەندەر - ،بو سوكمى يللاردا حەبەرلەشو مۇمكين توگل ئيدى بيت.

موسا - دۇرس، دۇرس، مۇمكين توگل ئيدى. نيندى فەنلەردەن دەرس بيرەسز؟

ئيسكەندەر - هەممەسندەن دە.

موسا - ئاميريكادا سزدەن باشقا تاعى مۇسلمان پرافيسرلارى بارمى؟

ئيسكەندەر - حەزرگە يوق ئەلى. بر، ئيكى يلدان بولرلار. برسارت، بر تۇرك ياكادان بر تاتار پرافيسرلققا حەزرلەنە قالدىلار. مۇندان ساو، سەلامەت قايتب بولسا، مين ئالارنى پرافيسر ئيتەرگە ترىشاچاقمن.

موسا - ترىشىعز ئيندى. پرافيسر حەزرەتلەرى ترىشىعز، ميللەتىبز پرافيسرلارغا بيك مۇحتاج . . . ئە، ئە. . . مين سزگە قاينارن كيتىريم. (چعا)

ئاپوش - تويام بيت مالاى.

ئيسكەندەر - مۇمكين بولرلق بولسا برەر ئاتنالق زاپاس حەزرلە.

IX نچۇ كورنش .

موسا - مۇنە قاينارندان راحيم ئيتىگز. پرافيسر حەزرەتلەرى سزنك ئاتا، ئاناغز ئيسەنلەرمى؟

ئيسكەندەر - مەرحوملار.

موسا - نيندى كەسبدەگى كشىلەر ئيدى؟

ئیسکەندەر ـ ئەتکەی مەرحوم ئینگلیز فلوتندا کاپیتان ئیدی. ئە ئەنکەی، ئەنکەی... ئەنکەی ئەتکەینك حاتنی ئیدی.

موسا ـ بیك یاحشی، بیك یاحشی، سزنك ئاسلنعز زادەانلاردان ئیکەن.

ئیسکەندەر ـ ئیبی.

موسا ـ ئوزنگزنك نیچك رافیقەعز بارمی؟

ئیسکەندەر ـ یوق.

موسا ـ ئوری کیلمەدنمنی؟

ئیسکەندەر ـ ئیبی، چونکی، چونکی ئامیریکادا بزنك تاتارلاردان زیئالی عائیلەلەر یوق. ئە، مین ئوزنمە میللی رافیقە، یەعنی تاتارقزن رافیقە ئیتەرگە ئانت ئیتکەن ئیدم. ئوزنگزگە مەعلوم ئیندی. ئانتنی بوزو گوناه. ئاندان سوك مەرحوم ئەتکەی بلەن ئەنکەینك واسییەتلەری شولای ئیدی. حاتنك میللی بولسن دیب قچقرب ئولدنلەر.

موسا ـ بارەکەللاه، بارەکەللاه. ئینابەتلی نەسلدەن ئیکەنسز. ئە، مونەبزدە سز ئزلەگەن، یەعنی سز تلەگەن میللی توتاشلار بار ئیندی.

ئیسکەندەر ـ تەربییەلی، میللی توتاشلارعا کییەولەردە کوبدر ئیندی.

موسا ـ یوق، شول یوق. برەودە قالمادی، چونکی موعتە بەر عائیلەلەرنك جگتلەری چیحلار، کالچاکلار بلەن کیتب بتدنلەر. حازرگی واقتدا بزدە یاحشی ئیعتیبارلی کییەولەرگە ئیحتییاج بیك زور. ئیبی، ئیفرات زور ئیندی، راحیم ئیتنگز پەرەمەچدەن جیتنشنگز! ئە، پرافیسر حەزرەتلەری، مینم بردەن بر قز بالام بار. ئەگەردە تلەسەگز، مین ئانی سزنك بلەن تانشدنرر ئیدم. بیك تەربییەلی بالا ئیندی. ئەملی عولاماعا ئیحلاسی بیك زور. شیعرلەر یازارعادا قابیلییەتی بار. ئاش سوعادا ئوستالنعی بار.

ئیسکەندەر ـ شولایمی؟ چعار موندا. (تورتە). ئە . . . عافو . . . مین بیك مەمنون بولر ئیدم. میللی توتاشلارنبزنك یوزلەرن کورمەگەنگە یگرمی یل بولدی بیت ئیندی.

موسا ـ ئالای بولسا مین حازر . . . حازر . . . دیلبەر، دیلبەر قزم موندا چق ئەلی. حیجابنی تاشلاتو تورندا بیك قاتی کورەشدم. ئانی سزگە هەر کمدە ئەیتر. مین باشدا ئوق، توعاندوق حیجابقا قارشی ئیدم. بالا

چاعمدا ئوق ئەنكەی مەرحومنڭ یاولئعن باشندان تارتب ئالا تۇرعان بولعانمن. هی هی هی !...

ئیسكەندەر ـ میللەتنبز سزنڭ شیكللئ زییالئ ئاتالار بلەن ئیفتیحار ئیتەرگە تییش. (دیلبەر كرە)

X نچئ كورنش.

ئەوولگئلەر هەم دیلبەر.

دیلبەر ـ نەرسە ئەتكەی ؟ ... ئاه، پاردون موسییو، عەفو ئیتئگز. (ریژیرانس یاسی)

موسا ـ پرافیسر حەزرەتلەرئ، مینم دیلبەرم ،شوں ئیندئ، تانئشئعز.

دیلبەر ـ (ریژیرانس یاسی)

ئیسكەندەر ـ مین بیك شاد. (دیلبەرنئ تۇرتە) عافو ئیتئگز توتاش مین شولای ئیندئ.

دیلبەر ـ ئاه، پاردون موسییو ! ...

موسا ـ ئییئ، ئییئ قزم، پرافیسر حەزرەتلەرئ سۇیگەن كشئسئنە شولای تۇرترگە یاراتا ئیكەن.

دیلبەر ـ ئاه ! (ریژیرانس یاسی)

ئیسكەندەر ـ موسا ئەفەندئ، سزنڭچە نیچك؟

موسا ـ نەرسە پرافیسر حەزرەتلەرئ؟

ئیسكەندەر ـ مینمچە ،شوندی میللی توتاشلارئ بولعان میللەت یەشەرگە تییش.

موسا ـ یەشەسن میللەت!

دیلبەر ـ یەشەسن میللەت! (ریژیرانس یاسی)

ئیسكەندەر ـ مادموازیل، دیلبەر توتاش، ئوتئرئعز!

دیلبەر ـ (ریژیرانس یاسی) میرسی ...

ئیسكەندەر ـ سز توتاش نەزاكەت هەم ئسبایلئعئز بلەن بزنڭ ئامیریكالیدیلەرن ئۇیالتاچاقسز. (تۇرتە) عافو ئیتئگز ! ...

دیلبەر ـ (ریژیرانس یاسی، توترا) میرسی ...

موسا - بز ئیندیۋ، پرافیسر حەزرەتلەرۋ، ئازۇراق قزئبزعا فرانسوز چادا ئوقتدق. قزم، حەیرلۋ كۇن فرانسوز چا نیچك بولا؟

دیلبەر - بون ژور موسییو ! . . . (ریژیرانس یاسی)

موسا - حەیرلۋ ئیرته نیچك بولا؟

دیلبەر - بون ماتیك موسییو ! . . . (ریژیرانس یاسی)

موسا - حەیرلۋ كیچ نیچك بولا؟

دیلبەر - بون سووار موسییو ! . . . (ریژیرانس یاسی)

موسا - مین ئامیریكانۋ یاراتام نیچك بولا؟

دیلبەر - ژیم بوله ئامیریك.

ئیسكەندەر - باره كەللا، باره كەللا، فرانسوز چانۋ بیك هەیبەت بلەسز ئیكەن. مین ئامیریكادا چاقدا ئوز ئیلئبزده میللی توتاشلارئبزدان فرانسوز چا بلوچئلەر ,بولر دیب هیچ ئویلاماعان ئیدم، میللەتئبز بیك تەرەققی ئیتكەن ئیكەن.

موسا - ترشدق ئیندیۋ، پرافیسر ئەفەندیۋ. قولدان كیلگەن قەدەر بالالارئبزنۋ میللی روحدا تەربییه ئیتەرگه ترشدق ئیندیۋ. دۇرس، بزده بیك ,زور پریدانلۋ بای قزلارۋدا بار. لاكین میللی تەربییەلەرۋ بیك زەعیف ,شول. یاحشیۋ، میللی تەربییه بایلقدان ئارتق بیت، پرافیسر حەزرەتلەرۋ. بز ئیندیۋ قزئبزعا فرانسوز چادا، روسچادا ئوقتدق. ,شونك بلەن برگه میللی موزیكا بلەن‌ده تانشدردق. قزم دیلبەر، پرافیسر حەزرەتلەرئنه برەر میللی كۇی جرلاب ئالمیسكمۋ؟

ئیسكەندەر - مینم میللی كۇی‌ئیشتمەگەنگه نەق یگرمۋ ,یل.

موسا - قزم ئیشئتەسكمۋ؟ پرافیسر حەزرەتلەرۋ نەرسه، دی؟ جرلا، جرلا قزم، نازلانما!

دیلبەر - ئۇیالام ئەتكەی! (ریژیرانس یاسی)

موسا-جرلا دیگه چ جرلا. ئالای قارئشرعا یارامی. تەربییەسزلك بولا . . ئەللوكی، بەللوكی كۇین جرلا. ئەللوكی، بەللوكی‌نۋ جرلا.

دیلبەر - (ئەللوكی كۇبینئه تاماق تۇبندەن یاۋروپاچا تاوشلار چعاررعا ,ترئشب ,جرلی) جرلاب بترگه چ هەممەسۋده قول چابالار، دیلبەر قات، قات ریژیرانس یاسی)

ئیسکەندەر ـ بارەکەللاە، بارەکەللاە، ئوزۇبزنك میللی کۇییۇبزنی، میللی توتاشۇبز ئاوۇزندان ئیشتکەندە یاۋروپا، ئامیریکانك ئوپیرالاری یوق ،بولب قالدۇلار. یەشەسن میللی کۇی! . . . .

موسا ـ یەشەسن میللەت! . . . .

دیلبەر ـ یەشەسن میللەت! . . . . (ریژیرانس یاسی)

موسا ـ بیك هەیبەت ،جرلی ئیدی، ،بوگن بر ئاز قابزییەت ئالعان بولرعا کیرەك. ،ئون یەشندەن بیرلی بالالار کیچەسندە جرلاب کیلە. قزم، پرافیسر حەزرەتلەرنە پییانینۇدا «عالیە بانونی» ئویناب کورسەت ئەلی.

ئیسکەندەر ـ پییانینۇدا ،ئوینی بلەسزمی توتاش؟ (تۇرتە)

دیلبەر ـ ئاه! پاردون موسیو! (ریژیرانس یاسی)

موسا ـ بلە، بلە بیك هەیبەت، ،مۇکلی ئیتب ،ئوینی. یە قزم، نازلانما بلگەننی کورسەتو عەیب توگل. شولای بیت پرافیسر حەزرەتلەری. بلگەننی کورسەتو عەیب توگل بیت.

ئیسکەندەر ـ بیك دۇرس. (تۇرتە) ئـە، عەفو . . . بزنك ئامیریکادا بلمەگەننی کورسەتودە عەیب توگل.

موسا ـ ئەنە ئیشتەسکمی؟ پرافیسر حەزرەتلەری نەرسە، دی.

دیلبەر ـ نەرسە ،ئوینیم ،سۇك؟ (ریژیرانس یاسی)

موسا ـ «عالییە بانو»نی، ،ئول شەب چعا.

دیلبەر ـ (بر بارماق بلەن عالییە بانونی یالعش ـ بۇلعش ئویناب چعا قول چابالار)

ئیسکەندەر ـ ئافەرین، ئافەرین. میللەتبزنك، حۇسوسەن میللی توتاشلارنبزنك ،شول یگرمی ،یل ئچندە تەرەققی ئیتولەرنە حەیران قالام. یەشەسن پییانینۇ! . . .

موسا ـ یەشەسن میللەت!

دیلبەر ـ یەشەسن میللەت! (هەر یەشەسن دیگەندە ریژیرانس یاسی)

ئیسکەندەر ـ یەشەسن میللی توتاشلارنبزنك ئیمەن بارماقلاری! (تۇرتە)

بارنسی ـ یەشەسن! . . . (دیلبەر، هامان ریژیرانس یاسی)

موسا ـ شولای بولماج میللەتىمىز بتمەس بیت، پرافیسر حەزرەتلەرى.

ئیسکەندەر ـ یوق هیچ بتمەس. بتەرگە رۇحسەت یوق. ئەگەردە میللەتىمىز تاعن بیش، ئون یل شول یولندان ئایرلمیچا بارسا، هیچ شۇبهەسز ئامیریکانى تابتاب ئوزاچاق.

موسا ـ ئامیریکانى تابتاردیسزمى؟

ئیسکەندەر ـ ئەلبەتتە تابتار. تابتاوندا هیچ شۇبهەیوق. چۇنکى بزدە ئالاردا بولماعان حۇسوسییەتلەر بار. میللى پەرەمەچىمىز بار، میللى عالییە بانووىمىز بار. میللى توتاشلارىمىز بار، میللى تاتارلارىمىز بار. کیرەك یاراقنك هەر قایسى بار. ئە، ئالاردا ئول یوق.

موسا ـ ئالاردا یوق ئیکەن، پرافیسر ئەفەندى.

ئیسکەندەر ـ ئالاردا ماشینا، ئافتامابیل هۇنەردەن باشقا هیچ بر میللى نەرسەلەرى یوق.

موسا ـ ئیشىتەسکمى قزم؟ ئامیریکادا یوق، دى. بولماسا بولعان ئیکەن ئیندى پرافیسر حەزرەتلەرى، دیلبەر توتاشدان میللى بییو بییب ئالوون ئوتىنیك.

ئیسکەندەر ـ میللى بییوده بلەسزمىنى؟

دیلبەر ـ ئوى موسیو!... (ریژیرانس یاسى)

ئیسکەندەر ـ بارەکەللاه (نۇرتە)

دیلبەر ـ ئاه، پاردون موسیو!...

موسا ـ بیك ماتور بالقى! ئون یلدان بیرلى بالالار کیچەسىنده بییب کیلدى. ماقتاب گەزیتکەده یازدىلار. بیك هەیبەت بییى. قزم، قایدا بییب کورسەت. پرافیسر حەزرەتلەرىنك کورەسى کیله.

ئیسکەندەر ـ ئییى، ئییى. مین بیك مەمنون بولرمن. یگرمى یلدان بیرلى میللى بییو کورگەنم یوق بیت مینم.

موسا ـ ئیشىتەسکمى قزم، یگرمى یلدان بیرلى، دى.

دیلبەر ـ مین موزیکاسز بییى ئالمیم. (ریژیرانس یاسى)

ئیسکەندەر ـ منه ئاپوش ئەفەندى ئوینار. ئول، ئاز ـ مار شالتىراتقالى بوعاى.

موسا ـ ئەپیپەنی بییسنمی ئەتنەنئمی؟ هەر ئیکئسندە بولدئرا.

ئیسکەندەر ـ جانی ئستەگەنن بییئسن.

موسا ـ قزم، ئەپیپە ـ ئەپیپە! . . یە، یە، یە باس قزم ئەپیپە، سین باسماساڭ مین باسام (بییو حەرەکەتلەری یاسی. دیلبەر، ژاسادولی رەوشنچە ئەپیپەگە بییی. قول چابالار)

ئیسکەندەر ـ یەشە ماڭ، میلیون مەرتەبە یەشە دیلبەر توتاش! بو میللی بییووئبزنی قاراب تۆرعاندا ئامیریکانڭ بالیتی بۆتنلەی یوققا چما . . . تاعی بر مەرتەبە یەشە! (قول بیرە) سین یەشەسەڭ، ئەپتچ! . . . (تۆچکئرە) سین یەشەسەڭ ئەپتچ . . . (تۆچکئرە) بۆرنعا ئەللەنی بولعان. ئەپتچ! . . . (تۆچکئرە)

دیلبەر ـ تۆماو تۆشکەندر پاردون. (ریژیرانس یاسی)

ئیسکەندەر ـ شولایدر. ئەپتچ! . . . (تۆرتە) عەفو ئیتئگز مین ئەیتمەکچی ئیدم. ئەپتچیم! . . . (موسا تۆچکرگەن ساین یارەمۆ کاللا. دیب تۆرا. سۆگندان ئۆزن تۆچکئرە باشلی)

دیلبەر ـ ئەپتچیم! . . . پاردون! (ریژیرانس یاسی)

تیسکەندەر ـ بەرەکەت. (شەیخ میرزا کرە)

XI نچۆ کورنش.

ئەووەلگئلەر هەم شەیخ میرزا.

شەیخ میرزا ـ قایدا ئول ئامیریکا پرافیسئری قایدا؟

موسا ـ قزم، ئیر ئات بار چق! (دیلبەر چما)

ئاقرن، ئاقرن، زینهار ئاقرن، بزنڭ سابیق میللی ئادۆاکاتلارئبزدان شەیخ میرزا یوقا باشف ئەفەندی.

ئیسکەندەر ـ مین بیك شاد. (قولن بیرە هەم تۆرتە)

شەیخ میرزا ـ ئای پرافیسر ئەفەندی، مینم بوسئرم بار. ئشونڭ ئۆچن ئوتئنەم . . .

ئیسکەندەر ـ بارەکەللاە، بارەکەللاە . . . میللی در ئیندی ئول.

موسا ـ ئیییی، ئیییی ئۆشانچلی میللەتچئلەرئبزدەن.

شەيـخ مىرزا ـ مىن سىزنىڭ بىلەن تانىشىۋىنما پرافىسىر ئەفەندىنى بىيك شاد. عافو ئىيتىڭىز، پرافىسىر ئەفەندىنى. مىن سىزگە بىر سۇئال بىيرەم.

ئىيسكەندەر ـ راحىيم ئىيتىڭىز.

شەيـخ مىرزا ـ سىز بالشاۋىيكمىنى، توگلمىنى؟

ئىيسكەندەر ـ ئامىرىيكادا بالشاۋىيكلار يوق.

شەيـخ مىرزا ـ مىن سىزگە ئۇشانام. شولاى بولاسىن ئالدان ئوق سىزگەن ئىيدىم، پرافىسىر ئەفەندىنى. سىز ،مۇنىنى كورەسىزمىنى؟ (تازىن كورسەتە)

ئىيسكەندەر ـ شاقداى شۇما ئىيكەن.

شەيـخ مىرزا ـ مىنىنى تاز دىيلەر، ئە، مىن ئەيتەم، مىن ئەيتەم، مەدەنىيلىك، عالىيملىك عەلەمەتىنى دىيم. سىزنىڭ پلەشىڭىز بارمىنى، قايدا؟ . . . (ئىيسكەندەر تۇرتە) ئاى بوسىرم! . . مۇنە موسا ئەفەندىنى، ھەر بىر مەدەنى عالىيم كشىنىڭ باشىنى پلەش بولرعا تىيىش. ئە، سىز تاز دىيسىز.

موسا ـ سىزنىڭ پلەش توگل، تاز، شەيـخ مىرزا ئەفەندىنى.

شەيـخ ـ يوق يالعىشاسىز، پلەش!

موسا ـ شەيـخ مىرزا ئەفەندىنى، يوققا قزماعىز. سىزنىڭ ئاتاعىزنىڭدا باشىنى تاز ئىيدىنى. تازلىق سىزنىڭ نەسلىدەن كىيلىگەن مىللى ئاورو ئىيغدىنى ،ئول.

شەيـخ ـ مىللى بولسا ،بولر. لاكىن مىن تاز توگل، پلەش.

موسا ـ شەيـخ مىرزا ئەفەندىنى، سىز مىللى تازلىنعىز بىلەن ئىيفتىخار ئىيتەرگە تىيىشسىز. ئىيىنى، ئىيىنى سىزنىڭ جىدىنى بوونعا قەدەر بۇتىن نەسلىنگىز تاز.

شەيـخ ـ نەسل تىكشىررگە قالعاندا موسا ئەفەندىنى، سىزنىڭ حاقىنعىز ناچارىراق بولاچاق. سىزنىڭ نەسىلىنگىزدە بىيرەن ئاورووىنى بار. سىزنىڭ ئاتاعىز بىيرەن ئاورووندان ئولگەن. ئاناعىزنىڭ ،ئوڭ ئاياعىنى يارتىنى ئارشىن قسقا بولعان.

موسا ـ سىىن ئولگەنلەرگە تىمە ئىنم. سىنىڭ ئاتاڭ مىسىانىر. ئىيلمىنسكىگە مىللەتنىنى ساتقان كشىنى.

شەيـخ ـ ئە، سين ئوزاڭ (قولاق توبىنە سالا)

موسا ـ كم ئەيتە ئانىڭ، كم ئەيتە؟

شەيـخ ـ مين ئەيتەم.

موسا ـ يوق، سز ئانىڭ ئەيتە ئالماسسز!

شەيـخ ـ ئەيتەم هەم ئەيترمن.

موسا ـ يوق، سين ئيسبات قل!... (ياقاسىنا يابىشا)

شەيـخ ـ توتما ياقادان.

ئيسكەندەر ـ (قارالارىنا كرب تورتە) ئەفەندىلەر سز ئيكىنگزدە بيك ماهير حاتيبلار ئيكەنسز. ئەگەردە ئاميريكادا بولساغز شوبهەسز بوتن دونياغا مەشهور ميللى ئادواكاتلار بولر ئيدىنگز.

شەيـخ ـ ئاڭار تاغن ئادواكات بولرغا. موئەززين‌دە بولا ئالمادى. ئە، مين ئەفەندم، فاكولتيت يارم بترگەن كشى. بو فەهەر سوققان بالشا‌ويكلار بولماسالار مين ئوزمدە ئەللە قايچان پرافيسر بولغان بولر ئيدم... مينم عيلمى ئەسەرلەرمدە بار.

موسا ـ پرافيسر حەزرەتلەرى، ئوشانماغز. يالغانلى ئول. ئانڭ ئەسەر‌لەرىنە كشىلەر كيبتلەردە توز توتىرب ساتالار. ئاحماق ئول.

شەيـخ ـ ئاحماق كشىنڭ پلەشى بولمى. مونە ئول!...

موسا ـ پلەش توگل ئول، تاز!

شەيـخ ـ يوق، پلەش!

موسا ـ ئە، مين ئەيتەم تاز!

شەيـخ ـ ئە، مين ئەيتەم پلەش!

موسا ـ يوق تاز!... (بر ـ برسىنە كيزەنە باشليلار)

ئيسكەندەر ـ (قورتالارىنا كرب، تورتب) ئەفەندىلەر سابر!

شەيـخ ـ سينگچە پرافيسر ئەفەندىنڭدە باشى تازمى؟

موسا ـ سين تاز!

شەيـخ ـ ئە، سين حەيلەلەب ئاميريكا پايوگى ئاشادڭ. ئوستگدەن يازب قنا بيرەسى بار.

موسا ـ بار، بار ئەیت. ئە مین سینگ چیحلارعا جاسوسلق ئیتکەنگنی ئەیترمن.

XII نچڈ کورنش.

(ئەوولگنلەر ھەم عابدوللاجان)

عابدوللاجان ـ ئەسسەلەمۇعەلەیکم. ئامیریکا پرافیسئرئ قایدا؟

موسا ـ عابدوللاجان بای، راحیم ئیتئگز. مۇنە ،ئول!...

عابدوللاجان ـ ئیسەنمئ؟ قایا بردۇعا قلیق. (دۇعا قلالار) سز، پرافیسر ئەفەندئ، ئامیریکادان قایچان چقدئعز؟

ئیسکەندەر ـ ئاپریلدا.

عابدوللاجان ـ ئامیریکادا سەودە ئشلەرئ نیچك بارا؟

ئیسکەندەر ـ شەب.

عابدوللاجان ـ نیچك، پرافیسر ئەفەندئ، ئامیریکادا ئاقچا ئالتن دیلەر؟

ئیسکەندەر ـ کۇمئشئدە بار.

عابدوللاجان ـ کۇمۇشئدە بار دیگن.

ئیسکەندەر ـ بار.

عابدوللاجان ـ یولعا راسحوت کوبمئ چقدئ؟

ئیسکەندەر ـ یۇز دوللار.

عابدوللاجان ـ بزنگچە کوبمئ بولا ئیندئ؟

ئیسکەندەر ـ یۇز مك.

عابدوللاجان ـ قارا ئانئ، بۇتنلەی یوق ئیکەن. ئۇی جەماعەتلەرئگز ساو قالدئلارمئ؟

ئیسکەندەر ـ ساو.

عابدوللاجان ـ ئوزئگزنك جەماعەتئگز بارمئ؟

ئیسکەندەر ـ یوق.

عابدوللاجان ـ یوق دیبك.

ئیسکەندەر ـ ئیینئ یوق.

شەيخ میرزا - پرافیسر ئەفەندی، سز قایسی شەهەرنك دارلفنونندا ئشلیسز؟

ئیسکەندەر - ۋاشینگتوندا.

موسا - چیکا گودا توگل مۇنی؟

ئیسکەندەر - چیکا گودادا، نیویورقدادا مین بۇتن ئامیریکا شەهەر-لەرنىڭ دارلفنونندا ئشلیم.

شەيخ میرزا - پرافیسرلققا برەر بوش ئورن یوقمی؟

ئیسکەندەر - کم ئۇچن؟

شەيخ میرزا - ئوزم ئۇچن. مین فاکولتیت یارم بتردم بیت. عیلمی ئەسەرلەرمدە بار.

موسا - تاز باشڭ بلەن قایدا ئورلیسڭ ئیندی سین. ئالارنڭ ئوزلەرندەدە سینڭ شیکللی ئەرەم تاماقلار بتمەگەنلەردر ئەلی.

(ئیسکەندەر بلەن عابدوللاجان ئوز ئارا سویلەشەلەر)

شەيخ میرزا - سین شەکرت حەلفەسی، ئیکی عالیم سۇیلەشکەندە ئاراغا بۇتکنی قسترما، یەمە.

موسا - سینڭ عیلمىڭگە سوقر ئاناڭدان باشقا کشی ئۇشانمی بیت.

شەيخ میرزا - ئە، سین شەکرت شیفرت، کومر قاراغی.

موسا - مینم ئەلحەمدۇلیلله ئون دورت ئەسەرم بار. ئە، سین ئۇمرڭدە بر ئەسەر نەشر ئیتدڭ، ئاڭاردا کیبتلەردە توز توتۇرب ساتالار.

شەيخ میرزا - ئە، سینڭ ئەسەرلەرڭ کەعەز قاپچق یاسارغادا یارامی.

ئیسکەندەر - موسا ئەفەندی، بیك راحمەت حۇرمەتنگزگە بزگەر ۋحسات ئیتنگز.

موسا - یوق، یوق، پرافیسر حەزرەتلەری. قونب کیتەرسز. سز بو دیوانانڭ سوزلەرنىڭ قاراماغز. ئاحماق پسیحاپات ئول!...

شەيخ میرزا - مۇنە، پرافیسر ئەفەندی، شاهیدبولنغز، مۇنە بوشیفرت حەلفە کیسەگی مینی ئاحماق پسیحاپات دیب تەحقیر ئیتدی. مین ئانی ئیرتەگە ئوك 173 نچی ئستاتیا بوینچا حۇکمگە بیرەمن (چعا)

ئیسکەندەر - مین بەلکی ئیرتەگە ئوك ئامیریکادا ئوق بولرمن.

موسا - نیچك ئەللە ئایروپلانئعزدا بارمی؟

ئیسکەندەر - ئییئ، میللی پەرەمەچئگزگە، لیمونلئ چەیئگزگە راحمەت. ئەگەردە ئامیریکاغا بارساغز میگا قوناق بولب توشئگز. نییوپوست ئورامندا، 16818 نچئ یورتدا، 84 نچئ قاتدا، 9987 نچئ نومیرلئ فاتیردا، 189 نچئ بولمەدە، مین بولرمن.

موسا - یوق، یوق مین سزنئ قوندرمیچا هیچ جیبەرمیم. مینم سز گە ئوزئگزگە گنە تەعەللقلئ سوزلەرم، یومشلارمدا بار ئەلئ.

عابدوللاجان - پرافیسر ئەفەندئنئ قونارغا مین ئوزئمە ئالب بارامن.

موسا - یوق بای. کشئ قوناغن ئالای تارتب ئالب کیتەرگە حاقئعز یوق. پرافیسر حەزرەتلەرئ بزدە قالا.

عابدوللاجان - یوق ئیندئ موسا حەلفە. ئالای ئوزئگەگنە بوتن نەرسەنئ یومارلاب تورمیلار ئانئ. پرافیسر ئەفەندی ئیرتەگە کیتەچەك بولغاج مین ئانئ ئوزئمە قونارغا ئالب بارام. ئەیدە، پرافیسر ئەفەندئ.

موسا - یوق، یوق روحسەت یوق. کشئ قوناغن ئالب کیتەرگە حاقئ یوق.

عابدوللاجان - بیك بار، منە دیگەن حاقم بار. سین میللەت حادیمئ بولساك، مین دە میللەت بایئ. ئالای ئوز یاغئگاغنا فایرما.

ئیسکەندەر - (تورتب) ئەفەندئلەر، مین ئوز نومیرئمە قایتام.

موسا - یوق، یوق روحسەت یوق. بەحیل توگل، میندە، قالاسز.

عابدوللاجان - موسا حەلفە، سین ئالای ئەرسزلەنمە. پرافیسر ئەفەندئ بزدە قونار. بزدە مونچاغادا یاغلدئ. مەحسوس زاکاز میللی قابارتمادا پشئرلدئ. مونچادان چعوغا پیرەشدە بار. ئەیدە، ئەیدە پرافیسر ئەفەندئ. (قولتقلی)

موسا - یوق، یوق روحسات یوق. بزدە قونار (قولتقلی)

عابدوللاجان - یوق بزگە بارر.

موسا - یوق بزدە قالر.

عابدوللاجان - تارتما کییئمن جرترسك.

موسا ـ نیگه کشی قوناعن تالاب ئالب کیته‌سك!

عابدوللاجان ـ ئه‌یده پرافیسر.

موسا ـ قال، پرافیسر.

عابدوللاجان ـ ئه‌یده بزگه!

موسا ـ جیببه‌رمیم! (سۇڭغی سوزله‌رنی ته‌کرارلاب ئیسکه‌نده‌رنی یاتی یافقا نارنقالیلار)

په‌رده تۇشه.

ئۇچنچۇ پەردە.

I نچۇ كورنش

(رازييا، مەيسەر، بولمەنى جيىشدىرالار)

رازييا ـ قزم توزانلارنى ياخشى سۇرتدك ميكەن ئيندى؟ قوناق، نى جيتدى كشى توگل، دى. ئاميريكان، دى. ئاللا ساقلاسن، شاقشى تۇرالار ديب بۇتن دۇنياغا يامان ئاتىبزنى تاراتر.

II نچۇ كورنش.

(رازييا، مەيسەر، هەم عابدوللاجان).

عابدوللاجان ـ قايدا بولاسزمى ئيندى؟ كيرەك ياراقنك بارسى دا بولدىمى ئيندى؟

رازييا ـ بولدى ئاتاسى بولدى.

عابدوللاجان ـ (ئوچكلەب) بولدى ئاتاسى، بولدى ئاتاسى. مين سيكا تالچوكچى دا، چيتكچى دەتوگل. سوز سۇيلەشە بلميسز. هى، ئاتاسى، ئاتاسى... قايچان عنا شول توپاسلقلار نعزدان قۇتىلرمن ئيكەن ئيندى. ئانا سۇتى بلەن كرمەگەن، تانا سۇتى بلەن كرمەس ديگەنلەر. دۇرس شول... هيچ بر تۇرلى ئيتب تەرەققى پەروەرلەندىرب بولمى ئوزىگزنى. قارا ئانى، رازييا حانم. ئاقتق مەرتەبە ئەيتەم، ئەگەردە تاغى «ئاتاسى» ديب ئندەشكەنكنى ئيشتسەم بيللەهى عازيم ديب ئەيتەم، ياكاعكدان ئوتلار چعاررمن.

رازييا ـ يەشلكدە ئۇيرەنمەگەچ، قارتايعاچ بولمى ئيكەن شول. ئۇنىتب جيبەرەم.

عابدوللاجان ـ ئۇنتماسقا كيرەك. ئول بر، ئيكى سوزنى ئۇيرەنمەسكە مييىگز چرنمەگەندر بيت. توپاس ديسەك توپاس ئيندى شول، بزنك تاتار حاتنلارى.

رازييا ـ يارى ئيندى سيكا ئەيتەم. يوق ئۇچن..

عابدوللاجان ـ نەرسە، نیچك، نیچك ؟ . . .

رازییا ـ یوق بۇلای عنا ئاتاسی.

عابدوللاجان ـ ئە ؟ !

رازییا ـ بەیلەنمە ئیندی سیڭا ئەیتەم . . .

عابدوللاجان ـ سیڭا ئەیتەم ! . . . سیڭا ئەیتەم . . . ئەللە سین مینی ئاولدان بازارغا كەبستە تۇیەب كیلگەن عیبادی دیب ئویلیسڭمی ؟ . . . یاڭادان شول سیڭا ئەیتەمڭنی ئاوزڭدان چەرساڭ . . . تلڭنی قاداق بلەن تیشەرمن. عیبادی دیسەڭ عیبادی. موژیك، نادان . . . بو قەدەر زامانانی ئاڭلاماغان، تەرەققیغا كونمەگەن حەیوانلار بولرسز ئیكەن. ئات كەمیتندە بیت ئایونی دا سزدەن یاحشئراق، سزدەن تەرەققی پەروەرئرەك ئیتب نەزاكەتكە ئۇیرەتەلەر. بو قەدەر ئاڭغئرا بولرسز ئیكەن. قارا ئانی رازییاحانم! بوگۇن كشئلەر ئالدئنا چەاسی بولما. سینڭ ئۇچن بۇتن پلانلارمدان قۇلاق قاغار حالم یوق. ئەنە ئاشحاناڭدا دۇمئگب تۇر. كشی ئیتەرگە، كشی ئاراسئنا كرترگە ترشمادم توگل ئیندی. ئاللا قابول ئیتسن. ئە، سین هامان ئوزڭنڭ مۇقتلئغڭدان ئایرئلا ئالمیسڭ.

رازییا ـ یاری ئیندی یاری. یوق ئۇچن دۇنیا قوبارما. تلەسەگنە نی ئشلەت، ئیسمڭ بلەن ئندەشب گۇناهلی بولر حالم یوق.

عابدوللاجان ـ تلەسەڭ شەیتان دییب ئندەش. ئەنە شول سیڭا ئەیتەم بلەن ئاتاسی دیگەنڭنی گنە تاشلا ! . . . سیڭا ئەیتەم ئاتاسی، ئیمش. كەنەفی منە شوندا تۇرسن. ئەیدە تۇت (رازییا كەنەفینی كوتەرە) بیسمیللا دیگن یونسز.

رازییا ـ ئەعوزی بیللاهی مینەششەیتان ئیرراجیم بیسمیلاه . . .

عابدوللاجان ـ كیرەكمەگەندە ئارتئغراق یومارتلانب دا كیتەسڭ. ئەعوزئسن قالدرساڭدا یاری. هامان شول ئیسكی ئۇستا بیكەلەر تەربییەسی بتمی ئوزئنگزدە. كلەملەرنی قاقدئعزمی؟

رازییا ـ قاقدق ئاتا . . . سیڭا . . . ئە . . . كر . . . نی . . .

عابدوللاجان ـ (جیهازلارنی، كلەملەرنی یاولئغی بلەن سپئرب قاری) قایدا قزم ئادیكالون چەار. بولمەزڭ هاواسن تازارترغا كیرەك. حۇدانڭ حیكمەتی

ھشول ئات مایی ئیسندەن قەبرگە کرمیچە قاچب بولماس ئاحری. ئەللە نیندی سزنڭ تەنلەرنگزگە ئوك سڭگەن... نیقەدەر تەرەققی پەروەرلەنمە، ئات مایی هامان ئوز ئشندە.

رازییا - میللی ئیس ئاتاسی، میللی...

غابدوللاجان - میللی دیب ئیندی قومعانڭنی دا ئشکاف باشنا کیتترب قوی. هەر نەرسە ئوز ئورننداکیلنشە. ئات مایی بلەن میللەت تەرەققی ئیتمی.

رازییا - ئای ئاللا، ئوزڭ ئەلی ئوتکەن یلعنا یەشەسن میللی ئات مایی. یەشەسن ئانڭ ئیسی دیب مەیداندا نوتق سویلەگەن ئیدڭ.

عابدوللاجان - قایچان، قایچان؟...

رازییا - تگی ئورامعا بورەنەلەر تزب، سابیتلارغا قارشی.

عابدوللاجان - تیك ھتور چوپرەك باش. ھشول باشڭ بلەن سەیاسەت تیکشرگەن بولاسڭ تاعن. ئانی ئاڭلی بلرگە کیرەك ئەلی سیڭا.

رازییا - یاری ئیندی بزگە، ئوزنبزچە موسلمانچا بولعاچ، ماینداندا جیرەنمیبز، ئیسندەندە چیرکەنمیبز.

عابدوللاجان - یاری، یاری شاپلداما... (مەیسەرە کرە)

III نچد کورننش.

(رازییا، عابدوللاجان ھەم مەیسەرە)

مەیسەرە - ئاتاقای ھبولدی.

رازییا - «ئاتاقای» دیب قایدان ھشول میشەر سوزلەرن ئویلاب چعاردنعز.

عابدوللاجان - دونیا کورمەگەنلك ئادم ساین کیلەدە چعا. تییاترلارغادا یورتەملەسەنە ئوزگنی. بار ئیکەن دونیادا ئاڭعنرالار.

رازییا - ئەتی، ئەتکەی دیب ئندەشو نیگە یاراماغاندر ئوزنگە.

عابدوللاجان - ئەتی، ئەتکەی دیب بزئوسدڭ. بزنڭ ئاتالار، بابالالار ئوسکەنلەر. زاماناسندا ھئول یاراغان. حەزر زاماناسی باشقا. تەرەققی زامانی.

نیگه ,سوك ئیندئ سین چوپره‌ك باش. چرا یاقمیسك. نیگه ئیلیکتریك یاغاسك ئه؟ قزم، تگئ ئوردئره توُرغان ماشیناسن‌دا کیتر، قایا قزم. قایا مؤنداراق کیل ئه‌لی. ,بونه‌رسه؟

مه‌یسه‌ره ـ ,بوُرن ئاتاقای.

عابدوللاجان ـ تیمرچئ کبك قوُرملانب یوُرئمه‌سه‌ك یاراماس دیب قورقاسکمئنی، چوپره‌ك باش.

رازییا ـ ئیرته‌ده‌ن بیرلئ توزان ئچنده بیت‌ئاتاسئ.

عابدوللاجان ـ سوُراماغانغا جه‌واب بیرو ئاحماقلق بولا ,ئول، بیبی رازییا حانم، بلدکمئ؟ ئه‌لله ئیندئ بولمه‌ده جییشترماس ئیدئگزمئ؟ ئه‌نه گیرمانییه‌ده منه دیگه‌ن قزلار، گیمنازییه بترگه‌ن میلیانیر قزلارئ ئاسئراولار ئشن ئشلیله‌ر، دی. ئه‌نه، بالشه‌ؤیکلار، بالشه‌ؤیکلار بولا ,توُرب ئشله‌مه‌گه‌ن ئاشاماس، دیله‌ر. ئیندئ ,شول بالشه‌ؤیکلار قه‌ده‌رده ئاکئعز یوقمئ؟ سزنك حانم ئه‌فه‌ندئ. بار قزم توتاش، ئه‌یتکه‌ننئ ئشله.

مه‌یسه‌ره ـ نی ئشلیم ئاتاقای؟

عابدوللاجان ـ ,سوك مین نیشله‌رگه قوشدم؟

مه‌یسه‌ره ـ ئه‌لله تاغن، ,ئوُنتدم ئاتاقام.

عابدوللاجان ـ ,سوك سینك باشك قایدا؟ مییك چرئگه‌ن نه‌رسه.

مه‌یسه‌ره ـ بله‌م ئاتاقای، بله‌م ئه‌فه‌ندم. ماشینا. (چعا)

عابدوللاجان ـ منه جونله‌ب تکلاماج بولا ,ئول.

رازییا ـ کم. . . نی. . . ئی. . . ئی. . .

عابدوللاجان ـ ئایلاما میکا. مین‌ئت‌ده، ئات‌دا توگل. ئیسمم بارمینم.

رازییا ـ یاریلا ئیندئ... ئامیریکاندان باشقا مه‌جلسده تاغن کمله‌ر ,بولر؟

عابدوللاجان ـ برنچئده‌ن ئامیریکان توگل. ئامیریکا پرافیسئرئ ئیشته‌سکمئ؟ ئامیریکا پرافیسئرئ، چوپئره‌ك باش. ئیکنچئده‌ن مه‌جلس توگل، زییافه‌ت بانکیت. . . مه‌جلس بله‌ن بانکیت ئاراسندا نیقه‌ده‌ر ئایرما بولسا، ئامیریکان بایئ بله‌ن ئامیریکا پرافیسئرئ ئاراسندادا ,شول قه‌ده‌ر ئوك ئایرما بار. ,بو نیتکه‌ن سوز ئاکلاماس ئاکعئرا بولدئعز سز؟ سین

تۇنۇ، كۇنۇ تەرەققى، پەروەرلەنرگە، جەمەئەت ئشلەرنىنە كررگە ,ترىشب يۇريسك. ئە، بۇلار مۇندا سىنىڭ ئىسكىڭ بازعا، قەدىملىكىكە ئۇستىرىلەر.

رازييا - (سوزسز تۇرتە)

عابدوللاجان - نىگە مىنىڭ تۇرتەسك؟ تلىشكە جن قاعلماماندر بيت.

رازييا - ئابدىرادم ئىندىڭ مين. ئابدىرادم. ئاتاسىڭ ديسەك يارامى. سىكا ئەيتەم ديسەك يارامى. ئى ديسەك يارامى. تۇرتسەك تاعىڭ تاعىڭ يارامى. ,سوك نى حال قلىم ئىندىڭ. (,جلى) تەرەققى پەروەرلىگك ئوزىشكە ,بولسن. نىگە چەنچلميسك شوندا. (,جلى)

عابدوللاجان - جلاما، جلاما ميشگىرەو حالق. تاوق. ئوزك ئۇچن ترىشام بيت. بانكيتنىڭدا بلمەسكە ئۇيات بيت. بزنىكچە زييافەت، ياۋروپاچا بانكيت ديب، بر كشىنىك شەرەفىنە باعشلاب ياسالعان مەجلسكە ئەيتەلەر.

رازييا - مانكيتكدادا بارىڭ بىر مەجلسەگىڭ شيكللىڭ ئوك تەئىرعا جيىلىلار بيت.

عابدوللاجان - يارى، يارى. . . درفا سوزلەركىڭ ئوزكىنك چوپىرەك باشلار مەجلسلەرىشكە قالدر. بانكيتنك جيكمەتلەرن ئاشكلارعا شۇماراسك بار ئەلىڭ. بانكيت ,ئول ,زور نەرسە، بيك ,زور.

رازييا - ئالاى بولعاچ مونچا ياعارعادا كيرەك ,بولر ئىندىڭ.

عابدوللاجان - كيرەك، كيرەك لەوكەلەرن ھەيبەتلەب قاينار ,سو بلەن سابنلاب يووىعز، رازييا حانم. تىگىڭ ئوتنلقداعىڭ ئىسكىڭ كيتابلارنك توزانلارن سۇرتب مۇندا كرتىگز. ئاندان ,سوك مالاينىڭ بازارعا جيبەرب بيك كوب ئيتب تاتارچا ھەم روسچا گەزيتلەر، ژورناللار ئالدىرب ئۇستەل ئۇسلەرىنە قويىعز. بەر زاگرانيچنى سورەتلىڭ ژورناللار تابلماسمىڭ، بارسن ئالسن. ئاقچا قزعانماسن.

رازييا - يارى، يارى ئالدىرىرىز. ئەرەم بولماسلار. بەلش ئاسلارىنا جەيەرگەدە يارارلار. يوقسا يۇرتدا ئيم ئۇچن بر كەعەز كيسەگىڭ يوق بيت.

عابدوللاجان - تيليفون شالتريمىڭ؟

رازييا - ئەللە تاعن قاعلمان كشىڭ بولمادىڭ.

عابدوللاجان - (شالتىراتب) شالتىرى ئيج.

رازییا – بو ئامیریکان بیگئره‌ك راسحوتلئ قوناق بولدئ.

عابدوللاجان – راسحوتسزعنا سینك ئول ئا ئگئرا تاوئعگئنئ. . . یه یاری، یاری بار. ئاشلارگئنئ قارا. په‌ره‌مه‌چ، قابارتمالارك یاحشئ بولسن. په‌ره‌مه‌چده ئیحلاسئ زور دی ئانك. بانکیت بولسادا بزده ئول میللی بولر.

رازییا – قوناق ئاشئ جیرده قالماس دیگه‌نله‌ر. ئاللا حه‌یرلئ ئیتسن ئیندئ. (چعا)

IV نچئ کورئنش.

(عابدوللاجان یالعئزئ)

عابدوللاجان – ئشله‌نه‌سئ ئشله‌ر، ئالاسئ نه‌رسه‌له‌ر ئالئنب بتدئ بوعای ئیندئ. چنلاب‌دا حاتن ئه‌یتمشلی بو ئامیریکان ئوزئنك بانکیتئ بله‌ن شاقتیعا توشه‌ر توسلئ کورئنه. حه‌یر، ئشله‌ر ئویلاعانچا بارب چقسا ئون ئولش ئیتب قایتارربز ئه‌لئ. سین ئامیریکا پرافیسئرئ بولساك، بزده ئوز ئشئبزده پرافیسر ئه‌فه‌ندم. ئالداتمابز ئه‌لئ. دونیادا کوتله‌مه‌گه‌ن ئشله‌ر، کوتله‌مه‌گه‌نده ئه‌لله نیله‌ر ئشله‌ب تاشلی ئول، دونیا دیله‌ر ئانئ. باشئنا تای‌تیبمه‌گه‌ن کشئ دونیاسندا حه‌راب بولمی ئول. بابایلاردا، دونیا قولیسا، ئه‌یله‌نه‌ده بر باسا، دیب، یالعشقانلار. دورس، دونیا قولیساسن قولیسا، ئه‌یله‌نوون‌ده ئه‌یله‌نه، ئانسئ دورس. ئه‌مه ئه‌یله‌نب باسمی. ئوسکه چعارا. جیلکه‌ده‌ن توتب ئوستکه چعارا، بابایلار سوزئ بله‌ن یورسه‌ك ئاولدا قارا ئیپی کیمئرب، یه‌بره‌ر شاحتادا کومر قازب توررئیدك. ئه، مونندا ئشله‌ر بوتنله‌ی باشقاچا. ئامیریکا پرافیسئرئنك باباسئ. ئه، هی هی هی ئویلاسام یوره‌کله‌ر قتقلانب کیته. توقتا ئه‌لئ، بو چوپئره‌ك باشلارنئ شول حاقدا ئاگاهلاندئرب قویارعا کیره‌ك. یوقسا کوتله‌مه‌گه‌نده ئه‌للنی ئشله‌ب تاشلاماسنلار تاعن. عاقل ئوله‌شکه‌نده کرشه‌ن بویانب قالعان حالق بیت ئالار. ئاناسئ! . . . ئی . . تفو . . . رازییا حانم، قزم، مونندا کرئنگز! . . . تیز بولئعز ئیندئ. ئیمگه‌کله‌ر. شولای دیگن، کوتله‌مه‌گه‌نده دییك جیلکه‌ده‌ن توتب چعارا دیگن. ئه، هی هی هی . . .

V نچۇ كورنش.

(عابدوللاجان، رازييا، مەيسەرە)

رازييا — سين چاقردىڭمى؟

عابدوللاجان — كيلىڭگز، ئوتۇرۇڭز... قزم، سين‌دە ,ئوترە (ئوتۇرالار)

رازييا — نى بار؟

عابدوللاجان — مۇنە نەرسە قزم مەيسەرە توتاش. حاتىنم رازييا حانم. مين ئيسكى فيكرلى، توپاس قارا تاتار بايى‌دا توگل، ئيشانلارغا قول بيرب دۇنيامنى ئاحيرەتكە ئالماشدىرۇچىلاردان‌دا توگل. مين زامانا كشىسى. تەرەققى پەروەر، ميللەتچى تاتار ئوغلى تاتارمن..

رازييا — مۇسلمان ديڭ ئاتاسى.

عابدوللاجان — تيك ,تۇرسين ئيشەك. نەوبەتڭ جيتكەچ سۇيلەشرسڭ. مۇنە شولاى، قزم توتاش. مين قارا فيكرلى قاتقان تاتار توگل، زامانانڭ تلەكلەرىنە قارشى كيلميم. حازر ئيندى زامانا باشقا تۇرلى. ,ئۇرو، سوعو، كۇچلەولەر مودىدا توگل. حازر ئشنى زاماناچا تەرەققى پەروەرلەرچە يۇرتو مودىدا. مۇنە شوڭار كورە مين سينى ئوزڭ تلەمەگەن كشىگە كۇچلەب كبيەوگە بيرو ياغندا توگل قزم. بزگە كيلەچەك ,بوگۇن ئاميريكان، بيك ,زور مۇعتەبەر كشى. ئوزى پرافيسر. ئوزى حاق‌مۇسلمان. ئاميريكادا تۇرا. ئەگەردە چەچلەرىڭگز بەيلەنگەن بولسا قزم، عۇمرڭ بوينچا ئافتامابيلدەگنە يۇررسڭ. توشندىڭمى، قزم توتاش؟

مەيسەرە — ئەبەو مين ئاڭار چقميم.

عابدوللاجان — سۇيلەب بترگەننى كۇت‌مييڭ چرىڭگەن نەرسە. شولاى ئەگەردە سين ئاڭارغا كيبەوگە چقساڭ، جانڭ نى تلى ,شونى ئالرسڭ ئەبەزييانداڭ ساڭ تكتىرب بيررمن. ئەيتەم بيت، جانڭ نى تلى ,شونى ئالب بيررمن.

مەيسەرە — ئەيم، مين ئاڭارغا چقميم.

عابدوللاجان — سۇيلەب بترگەننى كۇت‌ديم، يوكەباش... مۇنە ,مۇندى، ئيرىسندەن، مۇنە ,شونڭ ئۇزنلىغى ئنجى ئالب بيررمن. تگى برلييانت قاشلى بلەزكنى‌دە بيررمن.

VI نچۇ كورنش.

(عابدوللاجان نيعمەت.)

عابدوللاجان – ئەيدە، ئەيدە نيعمەت ئەفەندىۋ. راحيم ئيتىگز!

نيعمەت – پرافيسر ئەفەندىۋ يوقمۇنى ئەلىۋ؟

عابدوللاجان – واقت بار ئەلىۋ. ئول حالق بيت سەعەتىۋ، مينونىۋ بلەن يۇرى تۇرعان حالق ئيندىۋ.

نيعمەت – دۇرس، دۇرس. ئوزۇنگز نيلەر بتۇرب تۇراسز؟

عابدوللاجان – ياكاحەبەرلەر سزدەدر ئيندىۋ. دۇنيادانيلەر بار؟ گەزيتلەرندە نيلەر يازعان بولالار. نالوكلار تورندا تاعن بەر كەسافەت تودۇرعاتويلاميلارمىۋ.

نيعمەت – تودرعان كەسەفەتلەرىۋ دەجيتەرلك بولدىۋ ئيندىۋ. نى ئشلەمەكچىۋ بولا تۇرعانلاردر ئيندىۋ. مۇنە بو ياۋروپا دەولەتلەرىۋ بلەن كيلىشودەن بەر حيكمەت چقماسمىۋ ئيندىۋ.

عابدوللاجان – نيچك ئەللە بەر نەرسە چەار تۇسلىۋ كورنەمىۋ؟

نيعمەت – كورنەرگە تييش. چيت دەولەتلەر كاپيتالىۋ بر كورگەچدەن جيرلىۋ كاپيتالعادا يول ئاچىلرعا تييش.

عابدوللاجان – سوك گەزيتلەرندە نيلەر يازلار؟

نيعمەت – ئيسكىۋ مونچا، ياكا تاش. هامان شول بر بالق باشن چەينيلەر. تيگىلەى ئشليبز، بۇلاى ئشليبز ديب ماقتانودان ئوزا ئالميلار ئەلىۋ. جونلەب ئشلەگەن بر ئشلەرىۋ يوق. مەملەكەت توتو بونت چەاروتوگل ئيكەن شول.

عابدوللاجان – شولاين شولاى دا، كم نيعمەت ئەفەندىۋ، كوچ ئالار قولندابيت.

نيعمەت – تاريخ بر ئورندا تورمى، عابدوللاجان ئەفەندىۋ. بوگۇن ئالار بولسا، ئيرتەگە بزنك ئش باشندا بولوۋ نۇزدا بيك مۇمكين.

عابدوللاجان – ئەنەتگىۋ بورەنەجۇمهوريەتىۋ زامانندا نيندى ئوكعاى واقت توريۋ كيلگەن ئيدىۋ. قولدان ئچقندردىعز بيت شونىۋ.

نيعمەت – يوق عابدوللاجان ئەفەندىۋ. ئول ئالاى توگل. بز، سزگە ميللى بايلارعا ئۇشانب حاراب بولدق ئول چاعندا.

عابدوللاجان – نيچك بزگە ئۇشانب هەلاك بولدىعز؟ كيرنسنچە، بز سزگە

ئۇشانب هەلاك بولا يازدق. ئيلەدىگز ئيندىئ نيعمەت ئەفەندىئ، ئيلەدىگز. ئاللا حەيرلىئ قلسن ئيندىئ.

نيعمەت ـ ياری ئيندىئ، ئوتكەن ئشكە سالاوات ديگەنلەر، بابايلار. ئوتكەن بتكەن ئيندىئ. ئول ئشلەر كيلەچەك ئۇچن ساباق بولسن. تاريخ ئول يۇقلامى. هامان ئالما ئاتلى. بابايلار ئەيتمشلى، دۇنيا قولياسا، ئەيلەنەدە بر باسا.

عابدوللا ـ مۇنە ئول حاتا فيكر نيعمەت ئەفەندىئ. دۇرس دۇنيا قولياساسن قولياسا، ئەيلەنوونده ئەيلەنه لاكين . . . (زۇانوك) پرافيسر كيلدىئ. (چما)

VII نچۇ كورنسه.

(عابدوللاجان، شەيخ ميرزا، سەليم، نيعمەت.)

عابدوللاجان ـ ئەيدەگز، ئەيدەگز راحيم ئيتتىگز! . .

شەيخ ميرزا ـ كيلمەدىمىنى ئەلىئ؟ ئيسەنمىسز نيعمەت ئەفەندىئ؟ (كورنشەلەر)

سەليم ـ عابدوللاجان ئەفەندىئ، بزنك بومەجلىسىبزنى سيزمەسلەرميكەن؟

عابدوللاجان ـ مەجلس توگل، زييافەت. بانكيت سەليم ئەفەندىئ.

شەيخ ميرزا ـ بورىدەن قورقمان قورمانعا بارماس ديگەنلەر، بابايلار. قورقارلق بولماچ كيلميلەر ثانىئ.

سەليم ـ سز شەيخ ميرزا ئەفەندىئ، زييالى ئادۇاكات بولساعزدا تەربييەگز بارب چقماعان.

شەيخ ميرزا ـ ئه سز، هامان تاتارلقدان چما ئالميسز. مين فاكولتيت يارم بترگەن كشىئ. هەر حالده سزنك مەدرەسه تەربييەگزدەن ئارتىعراق. تەربييه كورگەن كشىئ. عەجەب بزنك تاتار زييالىلارىئ نەزا كەت ديگەن نەرسەنى بلميلەر. مۇنه نيعمەت ئەفەندىئ، مەدرەسەده ئوقىعان شەكرت كنه بولسادا، ئول بۇتنلەى باشقا.

عابدوللاجان ـ ئەفەندىلەر، سۇيلەشەسىئ سوزىگز بولسا، سۇيلەشب بتىرب قويىعز. پرافيسر ئالدندا زينهار سناتماعز.

شەيخ ميرزا - سين عابدوللاجان ئەفەندى، بر سەودەگەرگنە. زيياللار سۇيلەشكەندە تىكلاب تۇررعا كيرەك.

عابدوللاجان- مين ئوز ئۇيمدەئوزم حوجا. تلەسەم سۇيلەشرمن، تلەسەم تىكلاب ,تۇررمن (زۇانوك) تس زينهار تاوشلانماغز. كيلدى. (چعا)

سەليم - نيعمەت ئەفەندى، سز پرافيسر حاقندا نيندى فيكردە؟

نيعمەت - مين ئەلى ئانى كورگەنم يوق بيت. هەر حالدە ميللەتنبز ئۇچن ,زور ئيفتيحار.

شەيخ ميرزا - ,زور ئيفتيحار ئيمش. مۇنەمين فاكولتيت يارمبترگەن كشى. ريۇاليوتسييە بولماساتەلله قايچان پرافيسر بولعان ,بولر ئيدم. شولاى ئيندى. يراقداغى قۇياش ياقتى بولا، دى. (تاوش ئيشتىلە مەممەسى رەتلەنەلەر.)

VIII نچۇ كورنش

(عابدوللاجان، موسا، ديلبەر، ساحيب گەرەى كرەلەر)

موسا - ئەلى كيلمەدىمىنى؟

عابدوللاجان -حەزر كيلر گەتيىش. راحيم ئيتىگز (كورنشەلەر)

نيعمەت - موسا ئەفەندى، نى ئشلەر قوپتاراسز؟ ئەلله نيگە قارتايب كبتدىگز ,بوئارادا.

موسا - عۇمر ئوزا بيت.

نيعمەت - يوق، ريۇاليوتسييە قارتايتدى سزنى.

موسا - ئانسى دا باردر ئيندى... عەزيز ميللەتنبز ساقچىسز كتو شيكللى عۇربەتدە قالدى، بيت... بالا - چاعا ئش باشىنا منب ,ئوتترب بزنى بۇتنلەى چيتكە قاقدىلار بيت. نى ئۇچن؟... ميللەتكە ,ئوتز ,يل حزمەت ئيتكەن ئۇچن. مۇنە ,شول ,ئۇتزيللق حزمەتناڭ جيلگە ئۇچقانن كورو جيكل توگل ,شول.

شەيخ ميرزا - شولاى بولا ,ئول. تىگى واقتدا ئوچريديتلنى سابرا- نياعا مينى سايلاعان بولساغز، بەلكى ,بو حاللەر بولماغان دا ,بولر ئيدى. ئە، سزنڭ ئۇشانچلى وەكيللەرىگز نبشلەتدىلەر ئوزىگزنى. سزنى مۇندا ئاعاج ئاتقا ئاتلاندىرب قالدىرب ئوزلەرى زاگرانيتساعا تايدىلار. شولاى

بولا ،ئول. تاتارنڭ ئۇيلەدەن سۇكىنى عاقىلنى جەھوتدەن ئالتن تولەب ئالادى. ئە، سز ئشنى ئۇيلەگە قەدەر بتترب قويدىڭز.

نيعمەت - موسا ئەفەندى، ئاميريكان پرافيسر سزدە بولعان، دى.

موسا - ئيينى ،بولدى.

نيعمەت - نيندى تەئسير قالدردى؟

موسا - ،چن ،زور عاليم ئيكەنلىگى ھەر بر سوزندەن، حەرەكەتندەن كورىنب تۇرا.

شەيخ ميرزا - ميڭادا ،ئول بيك ئۇحشادى. مين برنچى كورودەئوك ئانڭ ،زور عاليم گنە توگل، فەيلەسوف ئيكەنلىگن ئانق بلدم.

عابدوللاجان-ئاللانڭ حيكمەتى ،ئول پرافيسر، بردە بزدەگى ئوقىعان كشىلەرگە ئوحشامى. بزدە ئوقىعان كشىلەر جولەرسماعىراق بولالار بيت، ئيينمى؟... ئە، ،ئول ئالاى توگل پرافيسرلارنڭدا ئورتا بارماعى بولرعا كيرەك.

شەيخ ميرزا - عابدوللاجان ئەفەندى، سز سەودەگەر كشى،سز بەلكى بازار مالن ياحشىدا تانى تۇرعانسزدر. ئەمما ئيندى عۇلامالارعا باھا قويونى سز ئەھلىنە، بزگە تابشىرىڭز.

عابدوللاجان - يوق، ئالاى توگل، ئادۇاكات ئەفەندى. كشى بلەن كشىنى بزدە ئايىرا بلەبز. مين سەودەگەر بولسامدا ئەلحە مدۇللىلە تەرەققى پەروەر، ميللى سەودەگەر. مين پرافيسر ئەفەندىنڭ ،زور كشى، ،چن عاليم ئيكەنلىگن ئوزم ئاڭلادم.

موسا - پرافيسر ئەفەندى، ئيندى ميللەتىبز ئۇچن بيك ،زور ئيفتيحار. ئاميريكا شيكللى ئاميريكادا پرافيسر ،بولو ،بو ئيندى جيڭل ئش توگل. ،شونڭ ئۇستىنە ئيك قەدرلىسى، پرافيسر حەزرەتلەرى بزنڭ مەسلەكدەگى كشى ئيكەن. ھەربر تەرەققييىبزگە ميللى ئشلەرىبزگە قۇوانب تۇرا.

شەيخ ميرزا - مين پرافيسر حاقندا مۇندان بيش ،يل ئلك ئيشتكەن ئيدم. ھەم ئوزىنە برحاتدا ياز عان ئيدم. حاتنى سينزورجيبەرمەگەن بولرعا كيرەك، ئالا ئالماعان.

سەليم - ئەللەسز ميرزا ئەفەندى، پرافيسر بلەن ياقن مۇناسەبەتدەمى؟

شەيخ مىرزا - ئە، ئىيىئ، ئىيىئ . . . . مىن ئانىڭ فەيلەسوف ئىكەنلىگىن تەەيىن بىلەم. ياۋروپادا مىندەن قالائىڭ ،زور عالىملەردەن سانالرغا تىيىشلىئ. ئىيىئ، ئىيىئ . . . ئامىرىكانىڭ يەش عالىملەرنىڭ ئىڭ ،زورىسى ئىندىئ.

عابدوللاجان - ئامىرىكانىڭ ئىڭ ،زور عالىمى بزنىڭ ئاغاى، ئىنىدەن بىت ئە، سەلىم ئەفەندىئ. ئەگەردە بەر ئوتىكىن سەودەگەرنىبزنىدە ئامىرىكاغا جىبەرب ئالساق، ئە، تىگىئ شىنبەلەرنىڭ ئارت ساباقلارن ئوقىتىر ئىدىك بز ئاندا . . . هى هى هى . . . ئامىرىكانىڭ ئىڭ ،زور كشىسى دىيىك! . . .

نىعمەت - موسا ئەفەندىئ، پرافىسر سزگە شولاى ،توب - ،تورىئ ئوزىئ كىلىب تۇشدىمىنىئ؟

موسا - ئىيىئ، بزنىڭ پرافىسر حەزرەتلەرىئ بلەن مەعنەوى تانشلىغىنبز كوبدەن ئىندىئ. ،ئول مىنم بۇتن نەرسەلەرمنىئ ئوقب چققان. مىندە ئانىڭ حاقندا فرانسوز ژورناللارندان شاقدىغنا نەرسەلەر مۇتالەعە قلدم. ئاندان ،سۇڭ بزنىڭ مەرحوم ئەتكەى بلەن پرافىسر حەزرەتلەرنىڭ ئەتكەسىئ شەرىك ،بولب ئوقىغانلار. بۇلاردان باشقا پرافىسر حەزرەتلەرىئ ئانا ياغندان بزگە قەردەشدە بولا ئىكەن.

سەلىم - نىندى ئويلار، نىندى مەقسەدلەر بلەن ،ئول مۇندا كىلگەن؟

موسا - عىلمى تىكشىرولەر ئۇچن، ئاندان ،سوڭ ئوزىنىڭ بەعزىئ بر حۇسوسى يۇمشلارىئدا بار ئىكەن.

سەلىم - نىندى يۇمشلار؟

موسا - عافو ئىتىگز، ئىندىئ، ئانسن سر ئىتب ساقلاومنىئ ئوتندىئ.

سەلىم - ،بو ساۋىتلار حاقندا نەرسەدى؟

موسا - ،ئول حاقدا ئۇزاق سۇيلەشمەدك. شولاىدا ساۋىتلارغا كىرىئ ئىكەنلىگىئ كورىنە.

شەيخ مىرزا - عالىم پرافىسر ،بولسن دا ئىمش كىرىئ قاراماسن.

سەلىم - يوق ئالاى دىمەگز. ياوروپادا ساۋىتلار ياقلىئ پرافىسرلار بار.

عابدوللاجان - ساۋىتلار ياقلىئ بولغان پرافىسرلارنىڭ پرافىسرلقلارىئدا شەيخ مىرزا ئەفەندىنىڭ ئادوا كاتلىغىئ شىكللىئ گەندر ئىندىئ.

شەيخ مىرزا - عابدوللاجان ئەفەندىئ، سز برنچىدەن مىشچەن، ئىكەنچىدەن

تارگاش. شوکار کوره عیلم،فەن حاقندا سوزبارعاندا تـکلاب‌قنا تۇررعا تییش.

عابدوللاجان ـ سز شەیخ میرزا ئەفەندی،جولەربالق. یاشقا توگل.

شەیخ میرزا ـ ئە، سین ئیدییوت! . . . (ئزوانوك)

نیعمەت ـ ئەفەندىلەر، سابر. ئزۇانوك بار. پرافیسر کیلدی.

عابدوللا ـ ئە، پرافیسر ! . . . حەزر . . . (ئاشئعب چعا)

شەیخ میرزا ـ مۇنه قۇیرق سۇیه‌گی. ئسپیکولەنت، ئول‌دا سۇیله‌شکەن بولا بیت .

بارسی ـ تس، تس س س. پرافیسر ! ، . . (تاوش ئیشتەله)

IX نچۇ کورنش .

(ئەووەلـگىلەر، عابدوللاجان، ناسیـح، ساحیب)

ناسیح نیکولایۇیچ ـ ئا ئا ئا، بۇتن تاتارنڭ مۇعتەبەرلەری مۇندا ئیکەن. حەیرلی کیـچ ئەفەندىلەر. (کورىشەلەر)

نیعمەت ـ ناسیـح نیکولایوۇیچ ئەفەندی. سز سوڭعا قالدىعز .

ناسیح ـ مۇنه ساحیب گەرەی میرزانی کۇتب تۇرام. حزمەت کشىسی بیت ئاحىری. ئورنن تاشلاب چعا ئالمادی.

عابدوللاجان ـ ئەفەندىلەر، پرافیسر حەزرەتلەری کیلرگەتییش. شوکار کوره میللی بانکیتىبزنی ئالب بارو حاقندا برەر مەسلیحەت بیروونـگزنی ئوتىنەم.

نیعمەت ـ چىلاب‌دا، بانکیتنڭ پراگراممەسن تۇزەرگە کیرەك. ،شونڭ ئۇچن ،شول بانـکیت پراگراممەسن تـۇزو حاقندا فیکر ئالىشو ئـۇچن واقتلی‌عنا بر رەئیس، بر سەرکاتیب سایلارعا کیرەك .

ناسیح نیکالایوۇیچ ـ سز نیعمەت ئەفەندی، سوڭعی واقتدا تـەمام قزللاشب کیتدىگز. نیگه کیرەك رەئیس . . . بانـکیت، بانـکیت ،ئـول. سۇیله‌ربز ،توست کوتەرربزه ،شونڭ بلەن ئشده بتەر.

موسا ـ یوق ،ئول ئالای توگل. ناسیـح نیکولایۇیچ ئەفەندی. پرافیسر

حەزرەتلەرن میللی ئشلەرنبز بلەن هەم سەیاسی قاراشلارنبز پلانلارنبز بلەن تانشدنررعا تییشبز. بۇتن تاتار بالشاویك دیب ئویلاب کیته کورمەسن.

نیعمەت ـ مینمچه ئەفەندنلەر، تاتارنك روحن ئچنه ئالعان بۇتن جەماعەت حادیملەرنبز برگه جییلعان جیرده مەسئەلەنی تۇبلنرەك قویو مەسلیحەت. بز هەر قایوبز ئوز ئسپیتسییالنستنبزدان سۇیلەرگه تییشبز. مۇنه مەسەلەن مین تاتار زییالیلارنی ئیسمندەن سۇیلەرمن.

عابدوللاجان ـ نیعمەت ئەفەندنی ئانی بولدنرائیندنی تیك ئەنەبر کۇنگی مەیداندا سۇیلەگەن تۇسلنی گنه بولا کورمەسن ئیدنی.

نیعمەت ـ ئانسنی بیت ئانك کوز بویار ئۇچن گنه ئیدنی. مینمچه نۇتقلارنی ئوز ئارا بولنشب قویارعا کیرەك.

موسا ـ یاری مەسلیحەت. مین بەینەلمیلەل هەم شەرق سەیاسەتنده تۇتقان یولنبز حاقندا سۇیلەرمن.

شەیخ میرزا ـ مین فەن هەم شەریعەت حاقندا سوز ئالام.

موسا ـ نیعمەت ئەفەندنی، یازنعز، یاز. (نیعمەت یازا)

سەلیم ـ مین تاتار تاریخنی هەم ئانك ئیملاسنی حاقندا مەعلومات بیررمن.

موسا ـ مەسلیحەت، مەسلیحەت.

ناسیح ـ مین ئیندنی بالشاویکلار هەم وەحشەت حاقندا نۇتق تۇتارمن.

ساحیب گەرەی ـ مین کیلەچەکده تاتار میللەتنك تۇتاچاق حەربی تاکتیکاسنی حاقندا راپۇرت بیررمن.

بارسنی ـ مەسلیحەت، مەسلیحەت. یاحشنی بولر بو.

عابدوللاجان ـ ئەفەندنلەر، سز ئیندنی میکادا برەر سوز تابب بیرنگز.

موسا ـ ئییی، ئییی... سز ئیندنی عابدوللاجان ئەفەندنی، بانکیتنی رەسمی ئیتب ئاچارسز هەم بانکیتنك فەحری رەئیسنی بولرسز.

بارسنی ـ مەسلیحەت، مەسلیحەت.

شەیخ میرزا ـ مۇنه مۇندا مەسئەلەنك ئیك زور نۇقتاسنی بار. کمگه ئالدان سوز بیرنلرگه تییش؟

بارسنی ـ چنلاب دا بومەسئەله مۇهیم...

نیعمەت - مینمچە ,بومەسئەلە بیك جیڭكل حەل قلئنرعا تییش. پرافیسر بر زییالئ بولعانلقدان برنچئ سوز زییاللار حاقندا سؤیلەوچئگە، یەعنی میڭا بیرئلرگە تییش.

موسا - مینمچە عؤمومی مەسئەلە حاقندا سؤیلەوچئ ئالدان سؤیلەرگە تییش. بەینەلمیلەل، شەرق مەسئەلەسئ حازرگئ واقتدا بیك ,زور مەسئەلە. شوڭار کورە میڭا ئالدان سوز بیرلسن. ئاندان بزنڭ ئیسکئ تاتار عادەتئ بوینچادا میڭا تییش. چؤنکی مین میللەتئبز ئؤچن بارئعزدان‌دا ئارتق ئشلەگەن، ترشقان کشئ.

سەلیم - مینمچە حەزرگئ واقتدا تاتار میللەتئ ئؤچن نەرسە مؤهیم بولسا، ,شول حاقدا سؤیلەوچئ ئالدان سؤیلەرگە تییش. تاریخ، ئیملا مەسئەلەسندەن‌دە ,زور ئشئبز یوق بیت بزنڭ.

ساحیب گەرەی - ئەفەندئلەر، هەر واقت بانکیتلاردا عەسکەریلەرگە ئالدان سوز بیرئلە. چؤنکی راپؤرتسز بر نەرسەدە چقمئ. مینم راپؤرت. شوڭار کورە ئالدان مین راپؤرت بیررگە تییش.

ناسیح - روسییە حالقن، تاتار میللەتن کملەر ئشدەن چعاردئ؟ ,بوبر، ئیکنچئ: سز هەر قایسئعز ئایئرم مەسئەلە حاقندا ,نؤتق تؤتاسز، ئە، مینم ,نؤتئعم ئینفارماتسییە ئورنندا بولاچاق. شوڭار کورە ئەلبەتتە باشدان مین سؤیلەرگە کیرەك.

عابدوللا - ئە، مینمچە بانکیتنڭ رەئیسئ باشدان سؤیلەرگە تییش.

نیعمەت - یوق ئالای توگل ,ئول.

عابدوللا - سینکچەدە توگل.

شەیح میرزا - ئوزم باشدان سؤیلیم، ئوزم.

موسا - ئەفەندئلەر، باشلاب مین سؤیلەرگە تییش.

ناسیح - نیگە مین توگل، سین کم ,بولدڭ ,سوڭ؟.

نیعمەت - ئەفەندئلەر، بولماسا تاوشقا قوییق.

بارسئ - مین، مین سؤیلەرگە تییش. مین!....

نیعمەت - ئەفەندئلەر توقتاعز!

بارسی - ئوزم سۆیلیم، ئوزم...

(شاو - ،شو باشلانا. ئاپوش کره)

X نچۆ گورنش.

(ئەوولگئلەر - ئاپوش هەم ئیسکەندەر.)

ئاپوش - ئەفەندئلەر!. . . ئەفەندئلەر ئەفەندئلەر...

پرافیسر حەزرەتلەری ،بۆیردی.

بارسی - تس س س! . . .

(هەمەسی تلدەن قالب سافقا ترئلەلەر. ،شول ئوق وافت ئیسکەندەر کره)

ئیسکەندەر - ئەفەندئلەر سەلام!...

بارسی - مەرحابا پرافیسر حەزرەتلەری! . . .

(باشلارن ئییەلەر. ئیسکەندەر باسقان کیلش قالا)

پەردە تۆشه.

دورتنچۇ پەردە.

انچۇكورنش.

(مەيسەرە، مەم دىلبەر.)

مەيسەرە ـ قارا، قارا ئامىرىكا پرافىسسۇرىدا ئارافىۋ ئچە ئىكەن.

دىلبەر ـ ئوقتۇمان حالق ئچەرگە ياراتالار، دى. ئەتـكەى.

مەيسەرە ـ قارا، قارا يۇزلەرىۋ نىندى قزارب كىتدىۋ. ياحشىۋعنا تۇشرگەندر ئاحرىۋ. (دىلبەرنىۋ قولتقلاب) قارا ئەلىۋ دىلبەر، كشۇـگە ئەيتمەسەك مىن سىكا بر نەرسە سۇيلەر ئىدم.

دىلبەر ـ نى ئشلەب ئەيتىم، ئاللا ساقلاسن. سوز تاشب يۇررگە مىن چولاق فاتىما توگل ئىـچ.

مەيسەرە ـ ئەيم ئەيتمىم. كشۇـگە سۇيلەرسك.

دىلبەر ـ بىللاهى سۇيلەمەم. سۇيلەر بولسام تلم قۇرسن.

مەيسەرە ـ سۇيلەمەسسكمىۋ؟

دىلبەر ـ يوق دىم ئىندىۋ.

مەيسەرە ـ مۇنە ئالايسا نەرسە، ئەلىـگىۋ ئامىرىكان كىلـگەن مۇسلمان پرافىسسۇرىۋ بار بىت. ئىيىۋمىۋ؟

دىلبەر ـ يە، يە؟

مەيسەرە ـ ئىيىۋ، ئىيىۋ. لاكىن زينهار كشۇـگە ئەيتمە.

دىلبەر ـ ئە، پرافىسر ريزامىۋ سوك؟

مەيسەرە ـ نەرسەگە؟

دىلبەر ـ سىكا ئۇيلەنرگە.

مەيسەرە ـ ئى يابالاق، ئەيتەم ئىـچ، زور پرىدان بلەن دىب . . . ئەتى ئەيتە ئاقچا بارسن دا ئشلى دى.

دىلبەر ـ قارا ئەلىۋ مەيسەرە، سىن ئاڭار كىيەوگە چقما.

مەيسەرە ـ نىگە؟

دیلبەر ـ ئول بیت سینی ئاتا، ئاناڭدان، فەردەش فەبیلەڭدەن ئایرب ئەللە قایدا، ئورس ئولاق ئاراسىنا ئالب كیتە.

مەیسەرە ـ ئە، كیتسە نی. ئەتی ئەیتە: یل ساین بر قات ئوزنگز كورنشرگە كیلرسز، دی. بر قات ئوزنبز بار ربز، دی. ئاندان ئول تورانورعان ئامیریك قالاسندا بالشاویكلاردا ساۋیتلاردا، یوق، دی. ئافتامابیللەردەگنە یورىلەر، دی. شولای بولعاچ قزقدم، شول . . . ئالتن، كومش، ئنجی دە بیك ئارزان، دی. برلیبانت، شول ئامیریك قالاسندان چعا ئیكەن. ئیكمەك تورننا ئاندا شاكالات قنا ئاشاب تورالار، دی. شاقالات ئاندا، بزدە توسكەن شیكللی تاودا توسە ئیكەن، دی.

دیلبەر ـ تلەسەڭنی ئشلە. جیین، ئورس ئاراسندا ئوزكنی چوقندرسالار سوڭندان توكنرسڭدە قایتماس.

مەیسەرە ـ نیشلەب چوقندرسنلار. ئەتی ئەیتە: ئەگەردە، دی، شول پرافیسرعا بارساڭ، دی: نی گنە سوراساڭدا قزعانمام، دی. ئەبەزیان ساك تكتنررمن، دی.

دیلبەر ـ ئەبەزیان مایمول بولا بیت، ئول. مایمول تیرنسی كییب یوررسڭمنی؟

مەیسەرە ـ ئەبەزیان نیشلەب مایمول، بولسن. میج، ئول، بیك قیممەتلی میح. ئی مسكن، شونی دابلمیسڭمنی؟ مایمول بولسا كم كییەر ئیدی، سوك ئانی. ئەبەو مایمول تیرنسن كییەرگە! . . .

دیلبەر ـ سین، ئول ئامیریكانڭ قایدا ئیكەنلنگن بلەسڭمی، سوك؟

مەیسەرە ـ حاجدان دا یراق توگلدر ئەلی. ئەنە كشنلەر حاجدان دا قایتالار. ئەتی ئەیتە: سز میڭا ئامیریك قالاسندان ۋاگونلاب، ۋاگونلاب مال جیبەررسز، دی. مین ئانی مۋندا ساتارمن، بیك كوب كنە ئاقچا بولعاچ ئالتنعا ئەیلەندرب ئوزمدەسزنڭ یانعزعا تورعا ئامیریكگە كوچەرمن، دی. شولای بولعاچ نیشلەب ریزا بولمیم.

دیلبەر ـ ئانڭ ئاندا ئامیریك مارجاسی بار، دی: كوندەش توستنە سینی ئالماقچی منی؟

مەيسەرە - ئامىرىك مارجاسىۋ بولسامىن ئانىۋ بارغاچدا قووب جىبەررمن.

دىلبەر - ھەيرە، تەلەسەڭنى ئشلە. مىن سىنىڭ ئورنىڭدا بولسام ئەللە نىگەدە ئاڭار كىيەوگە چقماس ئىدىم. مۇندا بىت سىنىۋ تەلەسە كم ئالر. ئوزڭ ماتور، باى، ئوقتۇغان.

مەيسەرە - كم ئوقتۇغان، مىنمىۋ؟ مىن بر نەرسەدە بلمىم. واللاھى باسقاننىۋ كۇچكەگنە تانىم. . . بايلق بولغاچ ئوقونڭنىگە كىرەگىۋ بار. يارلىۋ كشۇلەر برەر جىردە حزمەت ئىتىب تاماق ،تويدىرر ئۇچن ئوقىلار بىت. ئە، مىكا ،ئول نىگە چو، چعالار بوعاى.

II نچۇ كۇرنش.

(دىلبەر، مەيسەرە، ئىسكەندەر، عابدوللاجان، ناسىح، شەيخ، سەلىم، نىعمەت، ئاپوش، موسا، ساحىب گەرەى).

ئىسكەندەر - ئەفەندىلەر، سزنڭ بلەن بر مەجلسدە بولووۋما مىن بىك شادا! (تۇرتە) عافو ئىتىڭگز، بز ئامىرىكالىلار.

ناسىح نىكولايۇىچ - زارار يوق.

ئىسكەندەر - سز مىرزامىۋ ئەلىۋ؟

ساحىب گەرەى - شولاى ۋاش پرىۋاسحادىتلستۇا . . .

عابدوللاجان - راحىم ئىتىڭگز، ئوتىرىشىڭز ! . . .

ئىسكەندەر - راحمەت توتاشلار، راحىم ئىتىڭگز (،ئورن كورسەتە).

دىلبەر - مىرسى . . . (رىۋىرانس ياسى مەيسەرە كورب ،پۇسب ئالا.)

ناسىح نىكولايۇىچ - پرافىسر ئەفەندىۋ، ئامىرىكادا بزنڭ ئىمىگرانتلار كوبمىۋ؟

ئىسكەندەر - بى حىساب.

ناسىح نىكولايۇىچ - حاللەرىۋ نىچك؟

ئىسكەندەر - ھەيبەت، سزنڭ ھەر قايوونغزغا سەلام ئەيتىدىلەر. ھەم مۇمكىن بولسا ئارش سوحارىيىۋ جىبەرووىگزنىۋ ئوتىندىلەر.

ناسىح نىكولايۇىچ - نىگە، ماددى ياقلارىۋ ناچارمىنى؟

ئیسکەندەر – یوق بیك یاحشی. هەر کمگەده وانان قەدرلی بیت. ئالارنك روسییەدەن کیلگەن ئارش سوحارییی بیك ئاشیسئلاری کیله.

ناسیح نیکولایۆیچ – ئامیریکاحۆکومەتی بردە ئالارعایاردەم ئیتمی مئنی؟

ئیسکەندەر – ئیته، بیك ئیته.

ناسیح نیکولایۆیچ – نیشلەب کنە تۆرالار ,سۆك؟

ئیسکەندەر – چیستارتالار.

ناسیح نیکولایۆیچ – نیچك چیستارتالار؟ سانیتارنی ئورنلاردا حزمەت ئیتەلەرمئنی؟

ئیسکەندەر – ئییی، ئییی. تۆرلئچە. ئورامدان دا، کسەدەن دە.

ساحیب گەرەی – ۆینوۆات ۆاش پریۆاسحادیتلستۆا، سزنك ئوز-ئگزنك ,بو بزدەگی ساۆیتلار، عۆمومەن ریۆالیوتسییە حاقندا فیکرئگزنی بلرگە مۆمکینمی؟

ئیسکەندەر – بیك مۆمکین. رەحیم ئیتئگز! . . . (تۆرتە)

ساحیب گەرەی – ۆیناۆات ۆاش پریۆاسحادیلستۆا! ,بو ساۆیتلار قایچان بتەرلەر؟

ئیسکەندەر – مۆندا ئارتق کشی یوقدر بیت؟

عەبدوللاجان – یوق، یوق. بۆلار باردا ئوز کشئلەر.

ناسیح نیکولایۆیچ – پرافیسر حەزرەتلەری، ,بو یگتی مین بلمیم.

ئیسکەندەر – مین ئانی بلەم، ,ئول ئشانچلی کشی.

سەلیم – پرافیسر ئەفەندی، تاتار تاریحی حاقندا ئامیریکا عۆلەماسی نەرسە، دی؟

ئیسکەندەر – بیك شەب، دی.

سەلیم – ,شول حاقدا ئامیریکا عۆلەماسی برەر نەرسە ئیشلیمی؟

ئیسکەندەر – بیك نق ئشلی. ,ئول حاقدا عۆمومەن ئشلەر بیك قزو بارا. تاتار تاریحن تیکشئرو ئۆچن ماحسوس ئالتمش بیش قاتلی بینا تۆزلدی. هەمدە یۆزدە سیگز ئافتامابیل حەزرلەندی.

سەلیم – بیك کوب. ئەللە تاتار تاریحی حاقندا یاشکا کەشفییاتلاردا بارمی؟

ئیسکەندەر ـ بیك كوب.

سەلیم ـ قارا سین ئانی، بیك كوب دییك ئالایسا. ئە، تاتار ئیملاسی حاقندا مەسئەلەلەر نیچنگئرەك؟

ئیسکەندەر ـ حەتتا ئەیترگە مۇمكین بی حیساب.

سەلیم ـ مەتبەعەلەری ئەساسلئمی ,سۇك؟

ئیسکەندەر ـ بیك ئەساسلی، بیك نق، تیمر شیكللی نق.

سەلیم ـ نەرسە ,سۇك ئالای، ئامیریكا عۇلەماسن تاتار تاریخن تیكشئررگە مەجبور ئیتدی؟

ئیسکەندەر ـ مۇهیم بر یارلیق. ,ئول یارلیق حاقندا مۇنداعی ماتبوعاتدە بیك شاولاعان دیب ئیشتكەن ئیدم.

سەلیم ـ تگی بر موللانك، برموژیكدەن ئورلاب ئالعان یارلئعی می ئدلله؟

ئیسکەندەر ـ ئیبی، موژیكدان بر مولنلا، موللادان بر حەلفە، حەلفەدەن بر گەزیت مۇحبیری، مۇحبیردەن گەزیت كانتورشیگی، كانتور ـ شكدەن كۇتبحانە نازیری، نازیردان بر ئورام قاراولچئسی ئورلاعان تاریخ. ئانی ئایروپلان، بلەن، بر ئسپیكولەنت ئامیریكاعا كیتئرب، میلییون دوللارعا ساتدی. منە ئیندی ,شول یارلیق تاتار تاریخئنا نق نیگز ئیتئلب ئالندی. ئاندان ,سۇك ئیسكی بۇلعارحانلارئنك یارلیقلارن، ئارسلان حاننك بتی نامەسئنك بر نۇسحەسن هیند عۇلەمالارندان برسی بزگە ئامیریكاعا كیتئرب تابشردی.

عەبدوللاجان ـ بۇلعار حانلارئنك یارلیقلاری دیسزمی؟

ئیسکەندەر ـ ئیبی، هەم ئارسلان حاننك بتی نامەسی.

عەبدوللاجان ـ ,ئول یارلینلار، هەم بتی نامە نۇسلی بولعانمئنی؟

ئیسکەندەر ـ ئیبی، ئیكی نۇسحە بولعان. ئانی مۇندان سیگز یۇز ئالتمش بیش ,یل ئالك ئارسلان حان ,جیبب، ئیكی نۇسحە یازدئرب قالدرعان ئیكەن. ,شونك بر نۇسحەسن بز تابدق. ئیكنچی نۇسحەسن روسییەدە دیگەنلەر ئیدی. ,شونی ئزلەرگە دیب مین مۇندا كیلدم.

سەلیم ـ ,سۇك برسی بولعاچ ئانك ئیكنچئسی نیگە كیرەك؟

ئیسکەندەر - دۇرس ئارتق کیرەگیدە یوق کیرەگن. لا کین بز ئالارنی چاعشدئرب قاراماقچی بولابز. سز عەبدوللاجان ئەفەندی ,شول یارلیقلار حاقندا میڭا برەر مەعلومات بیرە ئالمیسزمی؟

عابدوللاجان - یوق، مەعزور بیرە ئالمیبز. مینده ,ئول یارلیقلار یوق. مین بر نەرسەدە بلمیم. ئانی دۇشمانلق بلەن گنە مینده دیب ئەیتەلەر. مینده بر نەرسەدە یوق.

ئیسکەندەر - ئە، سز مۇئەررىح ئەفەندی. ,شول مۇهیم یارلیقلار حاقندا بر نەرسەدە بلمیسزمئنی؟

سەلیم - مین، ئهم . . . مین . . ئیینی مین . . . ئهم (عابدوللاجانعاقاری) ,بو حاقدا عەبدوللاجان ئەفەندی رۇحسەت ئیتسه.

عابدوللاجان - نەرسه سین تاقلدیسڭ؟ کشی باردیبده ئویلامی. مینده پرافیسر ئەفەندی یارلیقلار یوق. ئیینی بز نادان کشی. بز ئانڭ رەتندە بلمیبز.

ئیسکەندەر - حەیر، بز ,بو حاقدا ئیکنچی واقت یاحشئلاب سۇیلەشربز. شولای توگلمی؟

عابدوللاجان - سۇیلەشەسی، نیتەسی یوق، مین بر نەرسەدە بلمیم.

موسا - تگی ئیشان باباگدان قالعان یارلیقلار قایدا ,سۇڭ؟

عابدوللاجان - تابدی سوز. مین قایدان بلیم. ئەنه بارب زییارەتدەن ئوزندەن سۇرا. شیفرت دیسەڭ شیفرت. ,شول موگزسز ,سییر تۇسلی چاقرماعان جیرگه کیلب سیراعن قستئرا. منه جونسز.

ئیسکەندەر - حەیر، ,ئول یارلیقلارنڭ حەزربزنڭ ئامیریکالئلار ئۇچن ئەهەممییەتلەری یوق. بزده بیت ئالار بار ئیندی. مین بولای عنا سۇرادم.

عابدوللاجان - بولماس، ئۇشانمیم. ئانڭ چنلاری سزده بولماس. ئیینی پرافیسر ئەفەندی، ئاشیسئعز کیلسه بزده ئاش بار. ئچەسئگز کیلسه پیرەش بار. یۇقلیسئعز کیلسه توشەك بار. ئەممما یارلیق، مارلیق بزده یوق.

ئیسکەندەر - شولایمی؟ (ئورنه)

عابدوللاجان - ئای! . . . ئیینی شولای.

سەلیم ـ پرافیسر حەزرەتلەرى، چنعز حاقندا ئامیریکا عۇلەماسى نەرسە، دى.

ئیسکەندەر ـ بیك شەب، دى. ئەلى مین کیتەر ئالدندان‌عنا چنعز عەسکەرنىڭ ئامیریکاغا کیلب سوعشقانلىعى هەم ئامیریکانى ئیستیلا ئیتووى حاقندا بیك زور عیلمى بەحەسلەر بولدى.

سەلیم ـ نیچك، ئەللە چنعز عەسکەرنىڭ ئامیریکانى فەتح ئیتووى سابیت بولدىمى؟

ئیسکەندەر ـ ئیییى، بیك ئۇشانچلى. تۇبلى‌سەنەدلەر هەم یارلیقلار بلەن چنعز عەسکەرنىڭ شیمالى ئامیریکانى‌ئیستیلا ئیتووى فەن بلەن تەسدیق ئیتلدى.

سەلیم ـ حوش، حوش بو حەبەر بزنىڭ ئۇچن عەجەب زور واقیعە هەم ماتیریال. بو حاقدا ئیرتەگەئوك ژورناللارغا مەقالەلەر جیبەرەم. نیچك، نیچك بولعان. حۇدا حاقى ئۇچن سۇیلەگز ئەلى.

ئیسکەندەر ـ (تۇرتە) عافو ئیتىگز!... توتاشلارنى زارقدىرو بولماسمى سۇك؟

دیلبەر ـ پاردون موسیو!...

مەیسەرە ـ (دیلبەرچە قلانب پۇسا)

سەلیم ـ حوش، حوش پرافیسر ئەفەندى، نیچك بولعان؟

ئیسکەندەر ـ نەرسە نیچك بولعان؟

سەلیم ـ ئامیریکاداغى چنعز عەسکەرى.

ئیسکەندەر ـ ئە، ئیییى. ئول بۇلاى بولعان... چنعز حاننىڭ تیمر یۇزەك ئیسملى بر بیك کۇچلى باتىرى بولعان ئیکەن. کۇنلەردە بر کۇن شول باتر ئوز یاننىنا قۇراللى یۇز کشى ئالب ئامیریکانى فەتح ئیتو مەقسەدى بلەن زور سەفەرگە چققان. ئالتى ئاى سەفەردەن سۇك بیك قاتى سوعشلار سۇكندا دەرواقیع شیمالى ئامیریکانى فەتح قلعان. شوندان سۇك ئەلىگى باتر ئیسەن قالعان یولداشلارى بلەن جەنوبى ئامیریکانى فەتح ئیتەرگە بارعاندا کاردیلییرى تاولارى ئاراسندا، جۇن دالاسىنا ئۇچراب، شوندا بۇتن عەسکەرلەرى بلەن حەراب بولعان.

سەلیم - ،جۇن دالاسى دیسزمى؟

ئیسکەندەر - ئیيى دژونگۇلى دیگەن مەشهور جیرنى ئیشتکەننگز بارمى؟

سەلیم - ئیيى، ئیيى.

ئیسکەندەر - مۇنە ،شول دژونگۇلىنڭ ئاسل ئیسمى ،جۇن دالاسى ئیکەن. ئاڭار ،ئول ئیسمنى باشدا تاتارلار قوشقانلار ئیکەن. شوندان ،سۇڭ ئیندى ئامیریکالىلار ،شول تاتار سوزى بولمان ،جۇن دالاسى دژونگۇلى دیب یۇرتە باشلاغانلار.

سەلیم - پرافیسر ئەفەندى، مۇمکین بولسا،شول حاقدا سزنڭ بلەن یاحشىلاب بر ئوتىرىشاسى ئیدى.

ئیسکەندەر - بیك مۇمکین... (تۇرتە)

سەلیم - ئاى... راحمەت!...

مەیسەرە - دیلبەر جانم، کارچیتم قسا، ئولەم ئیندى. ئەیدە باولارن بر ئاز بوشاتب کریك.

دیلبەر - موسیو پاردون، بزنڭ ،یۇمىشىبز بار.

(ریژیرانس یاسى. مەیسەرەدە یاسى)

ئیسکەندەر - رەحیم ئیتىڭز، رەحیم ئیتىڭز!

(دیلبەر، مەیسەرە چعالار)

ساحیب گەرەى - ۋینۇۋات، ۋاش پریۋاسحادیتلستۇا! بزدەگى ،بو کاممونیستلار، ساویتلار، هەم واق تۇیەك جۇمهورییەتلەر تورىسندا ئامیریکا ئەفکار عاممەسىنڭ فیکرى نیچك؟

ئیسکەندەر - ئامیریکا ئەفکار عاممەسىنڭ فیکرى بیك مەعلوم. ،بو ،یل مامق،شیکالات، دۇگى، ئافتامابیللەر بیك ،ئوكدى.

ناسیح نیکولایۇیچ - پرافیسر ئەفەندى، مۇنە ،بو بزنڭ سۇلتانەتلى كۇچلى ،روس ئیلى تۇرلى واق جۇمهورییەتلەرگە بولىنۇوىنە مۇنە بزنڭ واتان پەروەرچىلەرنڭ، یۇرەكلەرىبز بیك ئەرنى. ،روسنڭ عالى حاندانى حۇكم سۇرگەن واقتلاردا بۇتن حالققا راحەت ئیدى، تاتارلارغا ئایروچا راحەت

ئیدی. پالاکلار، ژیتلار ئالار ئیندی، بۇرن بۇرندان ئیحتیلالچىلار ئیدی. مۇنه مەرحوم پادیشا حەزرەتلەرنىڭ كوچىرى، ئات قاراوچىسى تاتار بولغان. مۇنه بیت پادیشا حەزرەتلەرى‌دە تاتارلارغا نیچك ئۇشانغان. مۇنه حەزرگى ساۋیت ۋلاستى تۇرلى حالقلارغا مۇختارییەتلى جۇمهورییەتلەر بیرب، ئوتارلارنى تالاب ئالب حالقنى ئوزندردى. سز ئویلاب قاراغز، جۇمهورییەت تۇزىگەن، بولب، جیین بالا - چاغانى ئش باشىنا ئوترتدىلار. مۇنه موسا ئەفەندى، شەیخ میرزا ئەفەندى، عابدوللاجان بایلارنى هیچ بر جیرگه سایلامیلار، مۇنه ساحیب گەرەى میرزا ئشتاتسكى ساۋیتنیك پالكاۋنیك كانتورشیك، بولب تاماق تویدىرا. بو بیت مەسحەرەلك. بو كشىنىڭ دەرەجەسندەن، مەعلوماتندان كۇلو بولا.

ساحیب گەرەى - ئەلى تاغن كۇچلەب تاتار تلن ئوقىتالار.

ناسیخ نیكولایۇیچ - دا، دا، بوسى ئیندى بیك زور ئاحماقلق. مین فرانسوزچا، ئینگلیزچە، نیمسچە، حەتتا یاپونچادا ئوقىتونى ئاكلیم. ئەئیندى تاتارچا ئۇیرەتونى هیچ باشم سیدىرا ئالمى. بزگه تاتارلارغا كولتورا كیرەك. ئە ئالار تاتارچا ئوقىتب ماتاشالار. بزنى یەشلكدە تاتارچا ئوقى ئالماغان قارتلارنى تاتارچا ئوقرغا مەجبور ئیتەلەر. بو مەسحەرەلك، پازور. ئیز دیۋاتلستۋا!!... نیگه میكا كیرەك تاتار ئوقووى؟ ئەیتسەگزلە، نیگه كیرەك؟ مۇنه سز مەدەنى كشى، ئامیریكا پرافیسىرى، یە، ئەیتىگز، ئامیریكادا فرانسوزچا ئوقىتالارمى؟ ئوقىتالار. یاپونچا ئوقىتالارمى؟ ئوقىتالار. ئەتاتارچا ئوقىتالارمى؟ یوق. ماك مەرتەبە یوق.

ساحیب گەرەى - بیروندا ناپوسنوم ماسلى،! مۇنه، نەرسە... حاحا...

ناسیخ نیكولایۇیچ - مەدەنى هیچ بر مەملە كەتدە تاتارچا ئوقتمیلار. ئە مۇندا بولار، تاتار تلى ئوقىترغا ئویلاب چغارغانلار. جیتمەسە ئورسلار، عادا ئوقىتب ماتاشالار بیت.

ساحیب گەرەى - مەجبور ئیتەلەر، ۋاش پریۋاسحادیتلستۋا.

موسا - یوق، تاتار تلن بۇتنلەى ئۇنىترغا یارامى. میللى تل ساقلانرغا

تییش. لاکین ئورسلارغا تاتار تلن ئۇیرەتوگە میندە قارشی. مینمچە ئورسلارغا تل ئۇیرەتکەنچی ئیسلام دینن ئۇیرەتو ئارتئەئراق،بولر ئیدی.

ئیسکەندەر – شولایمی ؟. (تۇرتە).

موسا – ئای !...

ئیسکەندەر – عافو ئیتئگز !...

عابدوللاجان – بو ساۋیتلار، پرافیسر ئەفەندی، سەودە ئشن بیك قسالار. نالوکلار بلەن ئابدئراتب بتردئلەر. مۇنە ئاللا حازر. سومانئ ئاشاب یاتابز. بز ئیندی شول حاقدا بزگە بر ئاز یاردەم ئیتئگز. چدار حال قالمادی بیت ئیندی ئاحرئسی.

شەیخ میرزا – ئە گەردە میکا ئامیریکادا پرافیسرلققا ئورن تابساعز واللاهی برکۇن‌دە مۇندا تۇرماس ئیدم. تەمام تویدئرب بتردئلەر.

موسا – ئوزلەری بۇتن میللەتلەرگە ئازادلق بیرەبز دیلەر. ئایئرم‌جۇ-مهوریەتلەریاسببز دیلەر. ئە، ئوزلەری میللەتچئلەرنی هیچ بر ئشکەئالمیلار. میللی دیندەن کۇلەلەر. حەتتا میللەت دیگەن سوزنك ئوزندەن‌دە کۇلەلەر. میللەتسز بیت ئش حەراب. کۇزگئلەرنی ساتب ئاشیبز.

ئیسکەندەر – ئش حەراب دییك ؟... (تۇرتە).

موسا – ئای !.. حەراب پرافیسر ئەفەندی.

ناسیح – ئاندان سۇك ئلك چیکا، حەزر گۇپۇئو دیگەنلەری بلەن تەمام عاقلنی ئالدئلار بیت.

ساحیب گەرەی – دا، دا ئازعنا شۇلت ئیتسەك تۇتالار.

ئیسکەندەر – تۇتالار دییك ؟!

ناسیح – تۇتالاردا یابالار.

ئیسکەندەر – یابالار دییك ؟!

ناسیح – یابالاردا ئاتالار.

ئیسکەندەر – ئاتالار دییك ؟!

ناسیح نیکولایۇیچ – چیشندرمیچە ئاتالار.

ساحیب گەرەی – تەوبە ئیتەرگەدە بیرمیلەر.

ناسیـح نیکولایۆیچ ـ حالىبز بیك قورقىنچدا، پرافیسر ئەفەندىۋ. ئالای بولای ئلەكدك ئیسه شالت ! . . .

ئیسكەندەر ـ شالت دییك ؟ . . . (تۆرته) .

ناسیـح نیکولایۆیـچ ـ مۆنه ئاللا حەزر، شالت ! . . . مۆنه جییىنىبز. بەر قات ،ئوتىرب چقدق. یه ئەیتىگز پرافیسر ئەفەندىۋ، سزده ئشتاتسکی ساۆیتنیکلارنىۋ تۆرمەلەرگه یاوب عازابلیلارمىۋ؟ ،مۆندی عەزاب، ،مۆندی قورقىنچلىۋ حاللەر تاریخدا کورنگەنىۋ یوق بیت ! . . .

ساحیب گەرەی ـ تنچلاب یۆقلابدا ،بولمی، تەموع عەزابىۋ ئیمدىۋ. تۆنله کوسىلەر شاولاسادا یۆرەکلەر ،ژووئیتب کیته.

ناسیح نیکولایۆیـچ ـ قورقو، قورقىنچلاردان باشقا بر نەرسەبزده یوق.

ئیسكەندەر ـ عابدوللاجان ئەفەندىۋ، سزده تاریخی یارلیقلار باردیلەر. مۆمکین بولسا کورسەتىگز ئەلىۋ.

عابدوللاجان ـ مینده ؟ ! . . . مینده پرافیسر ئەفەندىۋ، مینده یارلیق یوق. مینده بر نەرسەده یوق.

ئیسكەندەر ـ شولایمىۋ ؟ . . . ئییىۋ بر مەرتەبه سۆراعان ئیدم بوعای. ،ئورسنك ئاراقىسن ماقتیلار ئیدىۋ. چنلابدا شەب ئیکەن.

عابدوللاجان ـ ئاراقىۋ توگل، پرافیسر ئەفەندىۋ کانییاك.

ئیسكەندەر ـ ئه، ئییىۋ کانیاك، کونیاك، کوینىاك، کانیاك. ئیملاچىۋ ئەفەندىۋ، ،بو ئیندىۋ کانیاکنىۋ حەزر سز نیچك ئیتب یازاسز؟

سەلیم ـ ئاوزدان ئیشىتلگەنچه، پرافیسر ئەفەندىۋ.

ئیسكەندەر ـ کونیاك دیبمىۋ؟

سەلیم ـ ئییىۋ کونیاك.

ئیسكەندەر ـ ئەللە کانیاك دیبمىۋ؟

سەلیم ـ ئییىۋ کانیاك دیب. ئیشتلگەنچه ئیندىۋ.

شەیـح میرزا ـ عابدوللاجان ئەفەندىۋ، پرافیسر ئەفەندىۋ یالققاندر ئیندىۋ.

عابدوللاجان ـ قونافلار، بر ئاز ئاشاب ئالاسىۋ ئیدىۋ.

ئیسكەندەر ـ ئاشادق بیت ئیندىۋ.

شەيخ مىرزا - ئانىسى ئانىڭ بانكىت زا كوسكاسىغا ئىدىى بىت.

ئىسكەندەر - شولايمىنى؟

عابدوللاجان - سزدە جگت، ئەيدەگز، ئە، سز پرافىسر ئەفەندىى؟

ئىسكەندەر - راحمەت مىنم ئاشىسم كىلمى، تەمەكى بولسا بىرىڭگز!..

عابدوللاجان - راحىم ئىتىڭگز، راحىم ئىتىڭگز مىللى تەمەكى. ئىستانبولى.

ئىسكەرندەر - راحمەت مىنم ئوزمنڭ رادىيو ،ئوتم بار.

ناسىيح نىكولايۋىچ - ،بو ئامىرىكا عەجەب مۇعجىزالار تودىرا، تاياق باشندا ،شرپى. بىك ئارگىنالنى نەرسە ئىكەن.

ئىسكەندەر - ئەگەردە ،ئول سزگە ئۇحشاسا، مىن ئانى سزگە بولەك ئىتىم. مىنم خاتىرەم ئىتىب تۇتارسز. (تاياغىن سوزا. ناسىيح ئالماقچى بولا)

ناسىيح نىكولايۋىچ - بىك راحمەت،سز عالى جەناب ئىكەنسز، راحمەت.

ئىسكەندەر - يوق ،بوگن ئوك بىرە ئالمىم. ئىرتەگە ياكى كىتكەندە مىن ئانى سزگە قالدىررمن.

ناسىيح نىكولايۋىچ - بىك راحمەت!

عابدوللاجان - قزم، قزم مەيسەرە قايا يوعالدڭ چوپىرەك باش.

مەيسەرە - نەرسە ئاتاقاى؟ (دىلبەر چەب ئىرلەر بلەن كىتە)

عابدوللاجان - قزم،پرافىسر ئابزاڭ بلەن سۇيلەش! (بارىسى چەب كىتەلەر) قارا ئەلى، بەرەر نەرسە كىرەك بولسا قچقىررسڭ! (چەا)

III نچى كۇرنش.

(ئىسكەندەر ھەم مەيسەرە.)

ئىسكەندەر - توتاش ئوتىرىڭز!

مەيسەرە - راحمەت! (پۇسب ئالا) (بر برسىنە قاراشب سوز سز ئۇزاق تۇرالار)

ئىسكەندەر - توتاش، دۇنيادا سزنڭ ئىك ،زور تلەگىڭگز نەرسە؟

مەيسەرە - ئىك ،زور تلەكمى؟

مەيسەرە - ئەيىم، ئەيترگە ئۇيالام.

ئیسکەندەر – ئۇیالماغز، ئەیتىگز توتاش، ،حوش، دۇنیادا ئیك ،زور تلەگىگز نەرسە؟

مەیسەرە – کییەوگە چعو. هی هی هی !...

ئیسکەندەر – بیك یاحشی، راحمەت عاقللی سوز ئەیتدىگز. بیلگىدە تۇتقان کییەوىگز بارمی؟

مەیسەرە – بار.

ئیسکەندەر – کم؟

مەیسەرە – ئلکدەگىسمی؟ حەزرگىسمی؟

ئیسکەندەر – تلەسە قایسی ،بولسن ،حوش. ئلکدەگىسی کم؟

مەیسەرە – ئلکدەگىسی، ئىجىچی حەبیبىراحمان ئوعلی.

ئیسکەندر – ئە حەزرگىسی؟

مەیسەرە – حەزرگىسی سین.

ئیسکەندەر – مین؟...

مەیسەرە – ئئی.

ئیسکەندەر – راحمەت. بودا عاقللی سوز. سز، توتاش بیك عاقللی ئیکەنسز.

مەیسەرە – ئەتی گنە مینی جولەر دیب تیرگی.

ئیسکەندەر – ئەتکەیىگز سزنی تیرگی مىمی؟

مەیسەرە – بیك تیرگی، تەمام ،تویب بتدم ئیندی ئوزلەرندەن. ،شونك ئۇچن تیزىرەك کییەوگە چعاسم کیلەدەبیت... سین مینی تیرگەمەزسك بیت؟

ئیسکەندەر – یوق، یوق مین سینی ئافتامابیلدەگنەیورترمن. تلەسەك ئایروپلاندا ،ئۇچىررمن.

مەیسەرە – یوق ئایروپلاندا ئۇچرما سین مینی، مین قورقام. باشم ئەیلەنب جعىلرمن. ئافتابیلدەگنە یورترسك. یەمە؟ سینك ئوز ئافتامابیلك بارمی؟

ئیسکەندەر – مینم یوزدە بیش ئافتامابیلم بار.

مەیسەرە – یۇزدە بیش؟ بیك كوب ئیكەن. بز ئیرتە بلەن برسندە، كۇندز برسندە، كیچ برسندە، تۇنلە برسندە، یۇرربز.

ئیشكەندەر – یاری، یاری.

مەیسەرە – سین میكا بیك كوب ئیتب ئنجی ئالرسك. ئەسین میكا كوبدەندەن عیشق تۇتاسكمی؟

ئیسكەندەر – بیش یلدان بیرلی.

مەیسەرە – مسكن. نیگە ,سوك سەلام حاتلاری برده یازمادك؟ ئە، ,تویىبز قایچان ,بولر؟

ئیسكەندەر – تلەسەگز ,بوگۇن ئوك مۇمكین. (تۇرتە)

مەیسەرە – پەرەمەچ؟... نیگە تۇرتەسك؟ ئەلی نیكاح ئوقلعانی یوق ئیچ!

IV نچۇ كورنش.

ئەووەلگىلەر ھەم عابدوللاجان.

عابدوللاجان – نەرسە، نی بار؟

مەیسەرە – ئەتی ,ئول، تۇرتە.

عابدوللاجان – ئە، ئھم م م... كیرەك نەرسەگز بولسا سۇرارسز.

ئیسكەندەر – راحمەت! عابدوللاجان ئەفەندی، سزنك قزنعز عەجەب عاقللی ئیكەن. ئەگەردە ,ئول سۇیلەگەن سوزلەر دۇرس بولسا...

عابدوللاجان – نەرسە، نەرسە؟

مەیسەرە – ئەتی بز ,توی حاقندا سۇیلەدك.

عابدوللاجان – نیچك، پرافیسر ئەفەندی، سز ریزامی؟

ئیسكەندەر – ریزا، لاكین برشارتم بار.

عابدوللاجان – پریدانی؟ جانىعزنی تلەسە ,شونی بیزەبز. ئەگەردە ئاقچا كیرەك بولسا، منە رەحیم ئیتىگز! حەزردەن ئوك یۇز چیرۇونیس.

ئیسكەندەر – یوق، بیك راحمەت. مینم ئاقچاما ئیحتیاجم یوق.

عابدوللاجان – ,سوك نەرسەگنە؟

ئیسكەندەر – میكا سز پریدان ئیتب، بۇلعار حانلارنىك تاریخی یارلیقلارن ھەم ئارسلان حانىك بتی‌ین بیررگە تییشسز.

عابدوللا ـ مینده هیچ برتورلی یارلیق یوق.

ئیسکەندەر ـ ئه، مین ئەیتەم بار.

عابدوللاجان ـ یوق پرافیسر ئەفەندی. مینده یارلیق، مارلیق یوق.

ئیسکەندەر ـ ئالای بولسا عافو ئیتئگز. مین موسا ئەفەندئنك قزی دیلبەر توتاشقا ئویلەنەم.

عابدوللاجان ـ حەیرچی بیت، ئول. ئوستئنه کییەرگەکولمەگی‌ده یوق بیت ئانك.

ئیسکەندەر ـ مین ئوزم بای. شول یارلیقلارنی بیرسه‌گز، بوکوندەن ئوك مین سزنك کییەوئگز. برنیچه کوندەن ئامیریکاغا کیتەربز. تلەسەگز سزنی‌ده ئالب کیتەرمن. ئاندان تاوارلار ئالب قایترسز. مینده کیره‌کلی یازولارنك بارسی‌دا بار؟

عابدوللاجان ـ یوق کییەو، تفو... پرافیسر ئەفەندی مینده یارلیقلار... نیچك دیسز؟ ئامیریکادان تاوار ئالب کیلب، بولر دیسزمی؟

ئیسکەندەر ـ تلەسەگز، ئون ؤاگون.

عابدوللاجان ـ ئه، ئون ؤاگون .. یارلیقلارنی بیررگه یارامی، شول، ئیشان بابایدان قالغان بەخت بیت، ئول. بیرسەم مەرحوملەر رەنجرلەر بیت.

ئیسکەندەر ـ رەنجئمەسلەر. مین رەنجئمەسکه قوشارمن. ئاندان، سوك سزده بیت، ئول یارلیقلار بازدا کومئلب یاتالار، ئه. مینی، شول یارلیقلار بوتن دونیاغا مەشهور ئیتەچەکلەر. منه شولای عابدوللاجان ئەفەندی. بیرسەگز ئیرته‌گه، توی. بیرمەسەگز، عافو ئیتئگز. مین، بوگون ئوك دیلبەر توتاشقا ئویلەنب ئامیریکاغا کیتەم.

عابدوللاجان ـ کییەو، پرافیسر ئەفەندی. تلەسەگز جانمنی سوراغز، ژەل‌توگل، ئەممما یارلیقلارنی بیره ئالمیم. ئوزم ئولگەج سزگه قالدئررمن.

ئیسکەندەر ـ دیمەك بیرمینسز؟ (دیلبەر کورئنه)

عابدوللاجان ـ بیره ئالمیم. ئیشان بابایدان قالغان میراس، ئول.

V نچۇ كورۈنۈش

(ئەووەلگىلەر ھەم دىلبەر.)

ئىسكەندەر – ئالاى بولغاچ، عافو ئىتىڭگز. (تۇرتە) ئە دىلبەر توتاش، رەحىم ئىتىڭگز! مىنىم سزگە بىك مۇھىم ىۋۇمىشىم بار ئىدىۋ، رەحىم ئىتىب ئوتۇرۇڭز! (عابدوللاجان بلەن مەيسەرە يەشۇرۇنىب قارانب ئوتۇرالار).

دىلبەر – مىرسى موسىيو!... (ريۋىرانس ياسى)

ئىسكەندەر – (تىگىلەرنىڭ قاراغانلارن سىزب) دىلبەر توتاش ئەتىكەگز مىڭا سزنىڭ فىكرىڭگزنى ئىرشدىرگەن ئىدىۋ. مىن باشدا مەيسەرە توتاشقا ئۇيەنمەكچى ئىدىم. حەزر ئىندىۋ سزگە ئۇيلەنرگە ىبولدم. سز ريزامىۋ؟

دىلبەر – مىرسى موسىيو!... (ريۋىرانس ياسى) ريزا!!...

(تاعن ريۋىرانس ياسى)

ئىسكەندەر – ئالايسا ئىرتەگە... (موسا كرە)

VI نچۇ كورۈنۈش.

(ئەووەلگىلەر ھەم موسا.)

موسا – پرافىسر ئەفەندىۋ، سز مىنىۋ بىك حافاغا سالدۇڭز. گويە سز عابدوللاجان بايىنىڭ قزىنا ئۇيلەنمەكچى بولاسز ئىمش، دۇرستمىۋ؟

ئىسكەندەر – شولاى ئويلاغان ئىدىم.

موسا – سز ىئول ئىشىڭگز بلەن بىك ىزور يالعشلق ئىشلىسز. ئانىڭ قزىۋ جولەر، ىشر تىلىۋ. نادان، تەربىيەسز، ئاورو. ئانىڭ ئەبىسىۋدە شاشب ئولدىۋ، عابدوللاجان ئوزىۋدە ئورلاشب قنا بايىدىۋ. ريۋاليوتسىيە واقتندا حالقنىۋ تالاب بايىدىۋ. ىژولىك، قاراق ىئول، قزىۋ ديوانا.

(عابدوللاجان، چداشا ئالميچا ئاتنلب چعب)

عابدوللاجان – كم قاراق، كم جولەر، كم ىژولىك، نەرسەكنىۋ، ئورلادم، كم كورگەن ئە، كم كورگەن؟ ىتۇتدىڭمىۋ؟ ئە؟ (بوعازنا يابىشا)

موسا – قاراق ىشول. ئورلاشب بايىدىڭ.

عابدوللا – سىن ئوزىڭ شىفرت، سىن ئوزىڭ كومر قاراغىۋ.

(بوعازغا، بوعاز كىلەلەر)

مەیسەرە – (دیلبەرگە بارب) مین جولەرمۇنئی؟ مین ئاورومۇنئی؟ مینم ئەتییم قاراقمۇنئی؟ سز ئوزئىگز موللا نەسلئی. ,سورئ قۇرتلار! . .

دیلبەر – جولەر ,شول. ,شر تیلئی. ئەتییك قاراق.

مەیسەرە – قاراقمئ؟ مۇنە سیكا، مۇنە سیكا! . . .

دیلبەر – چمتمە، جیبەر چمتمە، جولەر مارجا! . . . . . (سوعۇشلار)

ئیكسەندەر – توتاشلار! . . . . (تۇرتە) سابر! . . . ئەفەندئلەر! (تۇرتە) سابر! . . . (حالق جیيئلا)

عابدوللاجان – جەماعەت، مۇنەشاهیدبولئعز، مۇنە ,بوكومر قاراعئ مینئ قاراق دیب ئاتادئ.

ئیسكەندەر – جەماعەت، بر نەرسەدەیوق. سابر! . . . بۇلای ئوز ئاراعنا (عابدوللاجاننئ چیتكە ئالب) عابدوللاجان ئەفەندئ، یارلیقلارنئ بیرسەگز حەزر ,توی ئیتەربز. یوقسا دیلبەر توتاش مینم حاتئنم دیب حازر ئیعلان ئیتەم.

عابدوللاجان – ئە، كم، پرافیسر ئەفەندئ. نی ئشلیبز ,سوك؟ (موساعا) ئووۋا . . . سینئ كومر قاراعئ! (كیزنە)

ئیكسەندەر – ئش سزدە ئەگەر حەزر ئوك یارلیقلارنئ بیرسەگز، مەیسەرە توتاش مینم حاتئنم دیب حازر ئوك ئیعلان ئیتەم. تلەسەگز، توینئ دا ,بوگۇن ئوك ئیتەرگە مۇمكین. یوقسا . . .

عابدوللاجان – یاری. ئاللاعا تاپشردم. ریزا . . .

ئیكسەندەر – یوق. قولعا یارلیقلار كرمیچەمین ریزا توگل یوقسا حازر.

عابدوللاجان – بتدئ، بتدئ ریزا. حازر ئالب كیلرمن. ئوو، سینئ كومر قاراعئ. یە، مەیسەرە مینم حاتئنم دیب ئیعلان ئیتئگز!

ئیسكەندەر – ئەفەندئلەر، حازر مین سزنك ئالدئعزدا بیك ,زور ئش ئاچاچاقمن . . . ئەفەندئلەر، مین ئۇیلەنەم . . .

بارئسئ – ئۇیلەتەسز، كمگە؟

ئیسكەندەر – مین . . . (عابدوللاجانعا قاری، دیلبەرگە قاری)

عابدوللاجان – یاری، یاری، ریزا. ئالب كیلەم... (چجب بارعاندا) ,ئوو، سینئ كومر قاراعئ! (كیزنە)

موسا - پرافیسر ئەفەندی، زینهار بایلقفا قزقماغز، قزی جولەر بیت. جرلی‌دا، بییی‌دە، پیانینۆ ئوینی‌دا، فرانسوزچا سۆیلەشەدە بلمی. مینم قزم میللی ئالتن بیت! . . . (عابدوللاجان کلر)

VII نچی کورنش.

(عابدوللاجان هەم ئەوولگنلەر.)

عابدوللاجان - مۆنە، کییەو، احیم ئیت! بۆتن بەحتمنی، ئیشان بابایڭ بۆتن فاتیحالارن قزم بلەن سیڭا تاپشرام! . . . (ئیسکەندەر قالب یازولارنی قاری. تشدائستودینتلار، جری ئیشتنلە)

عابدوللاجان - بونینڭ تاوش؟ گۆپۆ، ئوکیلدنمی ئەللە؟

ئاپوش - (ئیشکدن قاراب) قاتار ئستودینتلارنی پرافیسر جەنابلارنی بلەن کورنشرگە کیلگەنلەر.

ئیسکەندەر - کرسنلەر! . . .

VIII نچی کورنش.

(ئەوولگنلەر قاسیم، لاتیف، سامات، هەم باشقا ئستودینتلار جرلاب کرەلەر)

بزنڭ فەحر، بزنڭ شان هەم دان.
ئازاد ئیل هەم زامان! . .
بز بار، بز یەش، یانابزدە کۆچ
بیلگنبز کیتاب، ئوراق هەم چوکچ! . . .

موسا - (موسا بلەن دیلبەر بر چیتدە، پۆسب، بۆیەمب باسب تۆوالار) قزم ئەیدە کیتدك. دۆنیادا ئاقچاغا ساتلماغان نەرسە یوق ئیکەن. ئامیریکا پرافیسرلارنی‌دا ئاقچاغا ساتلالار ئیکەن. ئەیدە قزم، ئوزنگە ناسیب میللی جگت تابنلر ئەلنی (چەلار).

عابدوللاجان - کییەو مونچا یاغارغا قوشمیقمی؟

ئیسکەندەر - قوشنغز! . . . بابای، مۆنە، بو ئستودینتلارنی شەب کنە سیلا ئەلنی.

عابدوللاجان – نەرسە بلەن، پیرەش بلەنمیۋ ئەللە؟

ئیسکەندەر – یوق، پەرەمەج بلەمگنە سیلا ئوزلەرن.

عابدوللا – ئەیەمگز جگتلەر؟ . . . (کیتەلەر)

شەیخ میرزا – پرافیسر ئەفەندیۋ تامیریکاغا بارغاچ زینهار میڭا بەرەر پرافیسرلققا ئورن حازرلەب قویۋغز ئەلیۋ.

ئیکنسەندەر – نیچك مەیسەرە، بوکشۋگەپرافیسرلققا ئورن حازرلیممیۋ؟

مەیسەرە – حازرلە.

ئیسکەندەر – یاری. پرافیسر بولرسڭ (تۋرتە)

شەیخ میرزا – بیك، بیك زاحمەت! . . . (قولن قسا)

ساحیب گەرەی – پرافیسر ئەفەندی، بەرەر پالیتسییەدە ئورن تابلماسمیۋ؟

ئیسکەندەر – تابلۋلر.

ساحیب گەرەی – راحمەت.

سەلیم – پرافیسر ئەفەندیۋ، میڭا یارلیقلارنڭ چیتلەرن گنە ئەز گنە، یراقدان عنا کورسەتمیسزمیۋ؟

ئیسکەندەر – کورسەترمن.

IX نچۋ کورنش.

(ئستودینتلار همم باشقالار.
ئستودینتلار شاولاشب چعالار.)

عابدوللاجان – کییەو، سیلادم ئوزلەرن، مونچایاغارعادا، بولمەحەزرلەرگەدە قوشلدم.

ئیسکەندەر – ئەفەندیلەر، مین بوگونگیۋ، میللی تاریخی کیچەنیۋ تامیریکالیلارچا ئوتکەرمەکچیۋ بولام. شونڭ ئوچن قارتلاردان بر بیش مینوتقاغنا چعب تۋرولارن ئوتنەم. ئە، یەشلەر سز قالیغز!...

بارسیۋ – چعابز، چعابز!...

ئیسکەندەر – مین چاقرمیچا چقماغز!...

عابدوللاجان – یاری، یاری ئەیدەگز قوناقلار، کییەو بلەن قزنك ساولئعئنا بر ئاز پیرەشلەب ئالا تۆرئعز! (چعلار)

ئیسکەندەر – ئە، سین مەیسەرە، یارب ئاق کولمەگگنی کییب چق. (تۆرتە)

مەیسەرە – تۆرتمە ئەلی جونسز، نیکاح ئوقلعانی یوق ئیچ ئەلی. هی هی هی!... (چعا)

X نچۆ کورنش.

ئیسکەندەر هەم ئستودینتلار.

ئیسکەندەر – ئیبدەشلەر! ئش یارب چقدی. مۆنە ئول یارلیقلار. (کورسەتە) لاکین توعانلار مۆنداعی حالق ئوزلەری تاریخی یارلیقلار ئیکەن. ئەیدەگز یول کشئسئنك یولدا بولووی حەیرلی دیگەنلەر.

ئیسکەندەر – (جرلاب) بز!...

بارسی – قۆللق، نادانلق دۆشمانی!...

ئیسکەندەر – بز!...

بارسی – حر ئستودینتلار ئوردوسی.

ئیسکەندەر – بز!...

بارسی – یەش حەیات نیگزن قۆرابز.

ئیسکەندەر – بز!...

بارسی – هەرحەوفکە تاییار تۆرابز.
بزنك فەحر، بزنك شان هەم دان
ئازاد ئیل، هەم زامان!
بز بار، بز یەش یانا بزده کوچ
بیلگنبز کیتاب، ئوراق هەم چوکچ!...
بر، ئیکی، ئۆچ؛ بر، ئیکی، ئۆچ. بر، ئیکی، ئۆچ.

ئیسکەندەر – بز!...

بارسی – ئاللا، پادشاه، قانونلارنی